

paseka

Steve Sem-Sandberg

Vyvolení

**NOVÝ ROMÁN OD AUTORA
BESTSELLERU CHUDÍ V LODŽI**

Vyvolení

Steve Sem-Sandberg

Vyvolení

Nakladatelství Paseka
Praha – Litomyšl

PŘELOŽILA DAGMAR HARTLOVÁ

Kniha vychází s laskavou podporou Kulturrådet/Swedish Arts Council

DE UTVALDA

De utvalda © 2014, Steve Sem-Sandberg

First published by Albert Bonniers Förlag, Sweden

Published by arrangement with Nordin Agency AB, Sweden

Translation © Dagmar Hartlová, 2015

Photo © Kirn Vintage Stock/Corbis, 2015

ISBN 978-80-7432-595-3 (váz.)

ISBN 978-80-7432-643-1 (epub)

ISBN 978-80-7432-644-8 (mobi)

ISBN 978-80-7432-645-5 (pdf)

Pro See

decursus [lat.]:
tok, běh, průběh
[med.] denní záznam o průběhu léčby

Všude se dává práce invalidům, jejich schopnostem se přizpůsobují pracoviště apod., ale nezapomínejme, že boj o existenci nestojí na soucitu a charitě, nýbrž jde o boj, ve kterém silnější a zdatnější musí zvítězit a zvítězí, přinejmenším v zájmu zachování našeho druhu... Musíme si uvědomit, že v důsledku války se bude reprodukovat mnoho neschopných jedinců, minusových variant, že nebezpečí rozmnožení těchto minusových variant je pro následující generaci ještě větší než pro tu dnešní a že následující generace se budou snažit ještě víc tyto minusové varianty zachovat a podporovat. Ať to zní jakkoli tvrdě, nemůžeme přehlížet, že stále narůstající podpora těchto minusových variant je z humánně ekonomického hlediska nesprávná a z hlediska rasové hygieny pomýlená... Zkvalitnění musí začít u dítěte. Pokud tedy teď nemůžeme ovlivnit kvalitu reprodukce, pak musíme kvalitu alespoň podporovat výchovou, a to výchovou na základě biologických a sociálních principů.

JULIUS TANDLER:

Válka a obyvatelstvo (1916)¹

Úkolem výchovného ústavu „Am Spiegelgrund“ je umístění všech psychicky odlišných dětí a dospívajících, ve věku od kojenců po dosažení plnoletosti, do patřičného ústavu nebo výchovné instituce na základě co nejpřesnějšího pozorování, testování a odborného posouzení jejich psychických a fyzických dovedností a schopností. Takto získané zkušenosti mohou být navíc využity pro vědeckou práci.

1 Z němčiny přeložila Petra Štajnerová.

V současné době máme na starosti 15 skupin o 30 chovancích a dvě velké skupiny o 60 chovancích. Dále využíváme jedno samostatné oddělení pro kojence a předškolní děti s průměrnou obsazeností 50 lůžek a dvě skupiny o 30 psychopatických dětech školního věku. [...]

Již při umístění dětí do našeho ústavu [...] se od doporučující instituce, kterou bývá odbor mládeže nebo odbor zdravotní péče, vyžaduje detailní zdůvodnění umístění dítěte do ústavu a přesný popis rodinné situace dítěte, přičemž se klade mimořádný důraz na informace o všech dědičných zátěžích a škodlivých vlivech okolí. Dále se, je-li to možné, vyžádá detailní zpráva ze školy, abychom mohli přesně zachytit výchovné nedostatky nebo jiné nápadné rysy dítěte. [...]

U příjmu dítěte musí ústavní lékař stanovit status somaticus a při eventuálních zdravotních defektech nařídít vhodnou léčbu; pokud již byla taková léčba započata, je nutno si opatřit podrobný zápis průběhu nemoci. Vyšetření se týká výhradně vnitřní medicíny a neurologie. [...] Dále ústavní lékař při pohovorech s rodiči nebo rodinnými příslušníky dětí sestaví přesnou anamnézu z hlediska genetického, psychiatrického a somatického. Lékař všechny chovance změří, zváží, vyhotoví antropologickou fotodokumentaci a pořídí stručný antropologický popis. Tento status se později, až budeme mít k dispozici potřebné přístroje a pomocný vědecký personál, doplní přesným antropologickým a frenologickým měřením a sejmutím otisků rukou a chodidel.

Jakmile chovanec přivykne životu v našem ústavu, bude podroben psychologickému testu, který je v podstatě testem inteligence podle současných, běžně užívaných metod, v zásadních bodech však podstatně rozšířeným a doplněným, přičemž nejde ani tak o stanovení inteligenčního kvocientu (který se z praktických důvodů rovněž zjišťuje), jako spíš o zachycení celkové osobnosti a o kontrolu fungování určitých psychických a fyzických schopností, jež se stávají předpokladem výchovy. Chovanci dále písemně zpracovávají pečlivě vybraná témata, která jsou mimořádně vhodná pro náhled do duševního života dítěte nebo mladistvého a nezřídka poskytují cenné informace o jeho charakterovém vývoji. Současně ale touto

formou získáváme i zcela nevědomky vytvořené vzorky písma, které velmi často nejpřesněji dokreslují představu o charakteru dítěte. Tyto psychologické testy provádí vybraní odborníci se vzděláním v oboru psychologie pod vedením psychologa se zkušenostmi z pedagogiky. Konzultacemi a permanentními kontrolami výsledků budeme usilovat o objevení nových metod vhodných pro naše zvláštní účely.

HANS KRENEK:

Príspevek k metodě evidence psychicky nápadných dětí a mládeže,
Archiv dětského lékařství (1942)²

Je zajisté legitimní napsat historii trestání na pozadí morálních idejí či právních struktur. Je ale možné pokusit se o to na pozadí historie těl, navíc tehdy, když tyto systémy trestání prohlašují, že si za svůj cíl berou pouze onu tajemnou duši zločinců?

MICHEL FOUCAULT:

Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení (1975)³

2 Z němčiny přeložila Petra Štajnerová.

3 Česky: *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, přeložil Čestmír Pelikán, Dauphin 2000.

I

U pěstounů

Ústav Poprvé se do Spiegelgrundu dostal v lednu 1941, za chladného, jasného zimního rána, kdy bledé světlo při zemi jiskřilo mrazem. Adrian Ziegler si vzpomíná na ústavní kostel s měděnkově zelenou kupolí na kopci nad všemi pavilony a na nebe za kupolí tak modré, jak žádné nebe ve skutečnosti modré být nemůže, snad jen na pohlednici nebo možná na plakátu, který někdo dobarvil. Auto zastavilo přímo před branou, za níž stály budovy ředitelství a správy ústavu. Ujala se jich zdravotní sestra, která je zavedla ke staršímu vážnému a pobledlému muži v tmavém obleku. Ten je přijal a podepsal všechny papíry. Pak šli do jednoho z pavilonů vlevo od hlavní brány, kde je čekal lékař, sestra v ordinaci na něj štěkla, ať se svlékne a postaví na váhu. Adrian potom dlouho tvrdil, že nemá nejmenší tušení, kdo ho tenkrát ve Spiegelgrundu vyšetřoval. Teprve daleko později, až když uviděl protokol z prohlídky a poznal jméno doktora Heinricha Grosse i jeho podpis dole na dokumentu, pochopil, že právě tenhle člověk ho pronásleduje po celý život, dokonce ještě dlouho po propuštění. V té chvíli to byl cizí muž, z něhož měl strach, muž v lékařském plášti, který ho nutil otevřít ústa dokořán, jak to nejvíc jde, a potom ho tvrdými prsty ohmatával na lebce, šíji a podél páteře. Vyšetření trvá přes hodinu a doktor Gross používá nástroje, jaké Adrian nikdy předtím neviděl. Mimo jiné mu měří lebku kulatým instrumentem zakončeným ostrou špicí. Posadí ho na vysokou židli, tedy vlastně na kulatou odnímatelnou desku se sklápěcími bočnicemi, a pak dolů spustí jakýsi přístroj, jímž mu měří vzdálenost mezi očima a následně ještě mezi okem a bradou. Poté si doktor

Gross navlékne gumové rukavice a prohmatává mu varlata a zastrčí prst do konečníku. Jakmile to skončí, objeví se znovu sestra, která ho přijala, a přináší mu noční košili. Je ale pořád ještě časně dopoledne. Na jednotvárné kosodélníkové dlaždice na podlaze chodeb dopadá bílé zimní světlo a právě to světlo se mu navždycky vryje do paměti. Zvláštní jiskrné světlo na chodbách a v ložnicích, na stěnách i na podlaze, které jako by žilo svým vlastním životem, zcela nezávislým na dětech uvnitř, a tím pádem i stálejším než ony. Ošetřovatelka ovšem nemá čas ani trpělivost čekat. *Tak jdeš, nebo tu budeš civět celý den?* Prochází zadními dveřmi ven. A tam, mezi vysokými stromy, poprvé uvidí dlouhou řadu k sobě přiléhajících pavilonů, které se v nejbližších letech mají stát jeho domovem. Bledé a uzavřené, v protáhlém, ledově sinavém stínu hory. Pavilony s nepravidelně lomenými cihlovými fasádami a zamřížovanými okny vypadají jeden jako druhý. Napohled propojené krátkými koleje. O kousek výš se objeví červenobílá lokomotiva táhnoucí za sebou tři malé nákladní vozy. Vypadá jako dětská hračka. Jeho budoucí domov, pavilon číslo 9, leží vlevo ve druhé řadě, počítáno od cesty uprostřed. Ošetřovatelka vytáhne ze zástěry velký svazek klíčů a zkušenými prsty se probírá k tomu správnému. Přestože je dopoledne, dveře ke všem sálům jsou zamčené. A pokud jsou někde za dveřmi děti, pak nikde není slyšet ani hlásek. Sestra ho vede ke skříni vedle umývárny, odkud mu podá ručník a kostku hnědého ústavního mýdla. Po koupeli mu prohlédne nehty a uši a teprve potom mu vrátí jeho šaty. Filcové pantofle si ale smí nechat jako domácí obuv. Také dostane krátký šedý kabátek z ovčí vlny, ale nesmí si ho obléknout, ačkoli je na chodbě strašná zima. Nad vysokými bílými dveřmi, kam ho ošetřovatelka zavede, stojí číslice IV. Nejdřív ho napadne, že děti tam uvnitř sedí se zatajeným dechem. Později si to spíš vykládá tak, že byly mrtvé už tenkrát a život předstíraly jen kvůli němu. Aby nezmalomyslně rovnou na začátku.

Řeka O svém dětství Adrian řekl, že k nejšťastnějším rokům sice nepatřilo, ale že na ně dokáže vzpomínat beze studu. Léto trávil se svým oblíbeným strýčkem, matčíným mladším bratrem, kterému máma říkala Franz, ale ve skutečnosti se jmenoval Ferenc a bydlel v Kaisermühlenu. Všechny děti v rodině měly příjmení Dobrosch, protože matka a otec tehdy nebyli svoji. Ferenc tvrdil, že Dobrosch je maďarské jméno, ačkoli maďarsky ani trochu nezní, a vyprávěl, že rodina z matčiny strany pochází z maďarských vesniček z té části země, která dnes patří Slovensku. Máma trvala na tom, že jméno je slovenské, maďarské tedy rozhodně není, ale to je úplně jedno, protože je stejně dobré jako kterékoli jiné rakouské jméno, jelikož všechna jména v Rakousku si dřív byla rovná. Strýček Ferenc neměl žádné vzdělání, ale byl pilný a podnikavý a živil se různými kšeftíky a melouchy, jež se po jistou dobu sháněly docela dobře. V létě se staral o zvířata majitelům parcel v zahrádkářské kolonii na starém záplavovém území mezi řekou a povodňovou hrází Hubertusdamm. Zahrádkáři si tenkrát dost často drželi krávy nebo kozy. Adrian i s mladším bratrem Helmutem pomáhali zvířata krmit, a za to si domů odnášeli konev čerstvě nadojeného mléka. U zvířat bylo teplo a bezpečí. Když přšelo, stála dobytčata přitisknutá jedno k druhému, jako kdyby spala. Spolu s Ferencem lehával na zemi pokryté výkaly, cáry pneumatik i hřebíky z okolních dílen, takže si člověk musel dávat dobrý pozor, když tudy běhal naboso, aby si něco nevrátil do nohy. Po dešti bývalo ve vzduchu vlhko, letní nebe se klenulo vysoko a průzračně a mračna hmyzu se nad kalužemi hnoje formovala do černých sloupů. Ferenc nosil rádiovku a sako, ale pod sakem nic, a chlupatá, sluncem osmahlá prsa měl posetá zarudlými štípanci. Ty nejhorší pupínky si vymačkával mezi ztvrdlými nehty a z prstů pak sál vlastní krev. Vůbec to nebolí, ujišťoval Adriana. Taky ho naučil žvýkat trávu na utišení hladu. Pak spolu leželi a koukali na řeku. Ta řeka je neštěstí, říkal Ferenc. Kdysi býval

Kaisermühlen součást druhého městského okresu a sedláci z kraje jezdili s obilím do zdejších mlýnů na řece. Pak ovšem císař rozhodl, že se říční ramena přehradí a koryta zregulují, a skrz celou oblast nechal vyhloubit nové koryto, a proto se to území, které před regulací leželo na levém břehu Dunaje, najednou ocitlo na pravém, odříznuto řekou od okolního kraje. Od té chvíle se Kaisermühlenu mezi lidmi říkalo Hladový ostrov. Lidi se sem táhli za prací, ale přes řeku se nedostali. Je to jako s Panamským kanálem, dodal Ferenc. Ti, co ho hloubili, zkapali jak mouchy. Adrian se Ference ptal, jestli znal někoho z těch, kdo tady stavěli, a Ferenc mu odpověděl, že na to byl tenkrát moc malý, ale měl příbuzné z otcovy strany, kteří na regulaci řeky pracovali, ačkoli jinak se na to najímali hlavně cizinci, protože práce to byla nebezpečná. Lidi umírali na tyfus nebo je vzala voda a těla se vynořila až po několika měsících nebo dokonce i letech a nikdo už pak nevěděl, kdo jsou a odkud přišli. Adrian měl řeku rád, hlavně za jasných dnů, když se vypršelo a bylo vidět daleko do kraje. Dal se zahlédnout Kahlenberg, i most Reichsbrücke a věž kostela Kaiser Jubiläumskirche v Leopoldstadtu. Měl rád tu spoutanou, ale nezdolnou sílu říčního toku, líbilo se mu, jak se s každou hodinou mění světlo řeky i nebe, líbila se mu těžká a větrem zčeřená masa vody, jež se pak k večeru docela uklidnila a ztichla, až člověku skoro připadalo, že by se po ní dalo kráčet jako po podlaze. Vydali se domů, první šel Ferenc s konví mléka, za ním on a naposledy mladší bratr. Helmutovi byly tenkrát sotva tři a musel se hodně snažit, aby jim stačil. Helmut byl malý, modrooký a měl vzpurné světlé vlásky. Nikdo by nevěřil, že to je dítě Eugena Zieglera, dokonce ani sám Ziegler ne, a taky matce vyčítal, že si tohle děcko pořídila s jiným. Ale Adrian byl Helmutovi nejbližší a bratr podle něj jako kdyby otcí z oka vypadl. Stejný nepřítomný pohled a podbízivý úsměv. Nikdo z nich nechodil obutý. Matce připadalo zbytečné boty ošoupat, když to není nutné.

Simmeringer Hauptstraße Adrian vyrostl v Simmeringu. A víc než to, říkával později. Bez ohledu na roky strávené ve Spiegelgrundu jsem vlastně prožil celý život v Simmeringu. Když jsem byl dán k adopci, taky jsem skončil ze všech možných míst zrovna v Simmeringu. Dokonce i ve vězení jsem byl v Simmeringu. V Kaiserbersdorfu. Smál se přitom, ale bylo zřejmé, že v jeho očích se to spíš podobá zatracení. Od některých míst se člověk už nikdy neodpoutá. Právě v době, kdy se Eugen Ziegler přistěhoval do Simmeringu, spustili sociální demokraté ohromné stavební projekty, které měly jednou provždy *vymýtit chudobu*, jak stálo na volebním plakátě, a Simmering Hauptstraße vypadala pořád stejně jako už pěkných pár staletí: přeplněná průjezdní ulice spojující síť malých dílen a továrniček, obchodů a hospod. Dům, kde rodina bydlela, pocházel z minulého století a jako většina činžáků v téhle čtvrti obracel svou slušnou stranu do ulice, zatímco směrem do dvora bujel méněcenný a ostudný život. Dům byl jen dvoupatrový, ale poměrně dlouhý, měl dva samostatné vchody, uprostřed vrata pro povozy, sice dost prostorná, ale zas ne tak moc, jak vyprávěl Adrian. Protože do obou dubových zárubní se zarývaly hluboké šrámy ve výši korby povozů, které přesně vyznačovaly, kde koňské povozy nebo nákladáky často uvízly. Ve vedlejším domě byl hostinec a majitel vždycky skládal těžké sudy s pivem uvnitř ve dvoře. Také kupec Streidl, který měl v domě krám, přijímal zboží touhle cestou. Do bytů na obou podlažích se vstupovalo úzkou pavlačí ze dvora. Dobroschovi-Zieglerovi bydleli v patře na nejzazším konci vpravo. A v protějším rohu dvorku, vedle záchodů pod starým vysokým kaštanem, byla v přístavku prádelna pro všechny obyvatele domu. Každý den bez ohledu na roční dobu nebo počasí se v domečku scházely ženské k praní, často v doprovodu houfu povykujících dětí. Jedna z prvních Adrianových vzpomínek se váže k tomu, jak se jednoho pošmourného zimního dne vrátil domů a uvnitř ve velké místnosti seděl hustý oblak nakyslých

výparů z prádla a nad sporákem a na pavlači visely oděvy, Emilia a Magda zvedají kotle s vařící vodou až ke zpoceným, zarudlým tvářím a křičí na něj pronikavým hlasem, ať se klidí z cesty a neopaří se. Emilia a Magda byly mladší sestry jeho matky. A jelikož si zatím nenašly ženicha, nechal je Adrianův otec milostivě bydlet u sebe. Byt se vlastně skládal jen z téhle kuchyně se sporákem a pak z jedné trochu větší sousední místnosti, jejíž jednu stěnu pokrývala plíseň. Bylo skoro až neuvěřitelné, že se tam dohromady vměstnalo tolik lidí. V jednom kuchyňském výklenku ještě navíc spal matčin starší bratr Florian, který byl tak trochu podivín, jak se tehdy říkalo, a nikdy ho ani nenapadlo si hledat práci, ačkoli ho k tomu Adrianova matka pořád ponoukala. Ostatně Adrianův otec také, když byl doma, protože i to se občas stávalo, říkal Adrian, ne že by přišel domů, protože k tomu by se v těch letech určitě nesnížil, ale šel náhodou kolem, zaskočil na chvilku, jak to sám nazýval. Většinou s sebou přinesl kořalku; nejdřív byl velkorysý a každému naléval, pak toho najednou měl plné zuby a popadl ho záchvat vzteku, který si povětšinou vylil na matčiných sestřích a bratrech, nadával jim do parazitů a neřádstva, co bydlí v jeho bytě nezákonně a na jeho náklady, což samozřejmě nebyla pravda, tvrdil Adrian, protože z bratrů tam natrvalo bydlel jen Florian, a za toho platil strýc Ferenc, a ten vždycky přidal ještě něco navíc, jak jen mohl, kdežto otec, který vykládal o tom, jaké pořád dělá ohromné obchody, nezaplátil nikdy ani ň. Nejhůř se Eugen Ziegler choval ke strýci Florianovi. Adrian si vzpomíná na jeden výstup, kdy otec popadl Floriana za černou kšticí a praštil mu hlavou o zeď jako koulí. A pak znovu a znovu. Znělo to, jako když bušíš zadní stranou sekery do špalku. Dutě. Strýc Florian se nebránil, jen bělmo se mu v lebečních důlcích obracelo nahoru. Byl to jeden z těch ojedinělých okamžiků, kdy se matka odvážila odporovat a hrozila, že jestli Eugen nenechá Floriana na pokoji, odejde od něj jednou provždy. To se snadno řeklo, ale co by

se stalo se všemi ostatními, kdyby Leonie Eugena opustila. Všichni na ní byli závislí, bratři, sestry a narůstající houf dětí. A tak utřela z podlahy krev, prázdné láhve schovala pod dřez, a zatímco Florian klížil nohy kuchyňského stolu, které Eugen roztráskal (on byl Florian jen na jednoduché praktické věci, všechno, čím se dokázal projevit, měl v prstech), nasadila si matka rádiovku na hlavu, zapnula hnědý bavlněný plášť, který nosila za každého počasí, a nasedla na tramvaj 71 na Schwarzenbergplatz. Celý den potom drhla podlahy a klepala koberce v bohatých rodinách ve Wiedenu nebo Josefstadtu a podobných místech, občas až v Salmannsdorfu v Döblingu. Tenkrát ani neměla na lístek na tramvaj a musela jít celou tu dlouhou cestu pěšky. To, co si Leonie Dobroschová vydělala úklidem v domácnostech, stačilo sotva na nájem, takže si často s sebou domů přinesla i zbytky jídla, které vyžebřala, včerejší chléb, brambory nebo knedlíky, jež se daly osmažit. Prostě drobnosti od stolu bohatých. A protože doma všechno pustlo hned, jak vytáhla paty ze dveří, musela po příchodu nejprve, ještě než se pustila do přípravy večeře, začít uklízet a dávat domácnost do pořádku. Jen jediný den v týdnu měla pro sebe. Neděli. To všechny vyhodila z bytu ven, zaklekla k neckám a drhla podlahu, pak na zem rozložila noviny a nikoho dovnitř nepustila, chraň pánbůh každého, kdo by se objevil ve dveřích. Seděla u kuchyňského stolu, buď sama, nebo se strýčkem Florianem (on jediný tam směl být). Jen seděla, nic nedělala. A protože děti měly dovnitř vstup zakázán a ať se objevily kdekoli, vždycky je odtamtud někdo vyhnal, slézaly se do party. Děti různé staré, které se toulaly po svém rajonu a snažily se vyžebřat něco k snědku nebo si někde přivydělat, povětšinou také kradly, hlavně z bedýnek se zeleninou, jež si prodavači stavěli na chodník. Adrian k téhle partě utíkal už od svých tří nebo čtyř let, když na něj tetičky neměly čas. Děti pobíhaly dole kolem nemocničních pavilonů v Hasenleitenu nebo podél kanálu Dunaje, který se v létě pod listnatými korunami stával zázračnou

oázou chladivého poklidu, nebo u vysokých plynojemů, jejichž hnědé cihlové budovy se nad jeho útlým dětstvím tyčily jako ohromný monument. Když bydleli v Simmeringer HauptstraÙe, býval z celé té potulné bandy nejmladší a nezřídka se přihodilo, že někam zabloudil. Podle jedné příhody, která se v rodině často vyprávěla (vykládala ji hlavně jeho sestra Laura), ležel prý jako čtyřletý před kostelem sv. Vavřince, kde omdlel. Stalo se to uprostřed zimy a chvíli trvalo, než si ho někdo všiml. Malý zasněžený štuclík pod kostelními schody. Našel ho kostelník, a protože nikdo nevěděl, kdo to je, a neměl se ko ho zeptat, slitovala se nad ním farářova hospodyně, vzala ho s sebou domů, vykoupala ho, nakrmila a uložila do postele. To bylo poprvé v životě, kdy spal v posteli úplně sám, ne v nohách postele svých tet nebo společně s Helmutem a Laurou. Tři dny byl u hospodyně, než si ho vystrašená a zahanbená matka přišla vyzvednout. Matčín stud ovšem nepramenil z toho, že chlapec zůstal u místního faráře, ona moc dobře věděla, kde je, protože děti jí samozřejmě hned pověděly, kde si hrály, ale nechtěla do té záležitosti zaplést policii (jako většina lidí v její situaci cítila Leonie Dobroschová nepřekonatelný strach ze všeho, co mělo něco společného s úřady), a když už to všechno dopadlo takhle nešťastně, pomyslela si, ať tam raději syn chvíli zůstane a pořádně se vykrmí. Adriana Zieglera potom také mnohokrát napadlo: že ho matka vlastně odložila už tenkrát. Navíc to byla docela snadná věc, protože později se vždycky dalo tvrdit, což matka určitě udělala už tenkrát, když skončil u farářovy hospodyně, že to je jen kvůli němu samotnému, a možná úplně to nejlepší, co se mu mohlo stát. Ještě daleko později, když ležel ve Spiegelgrundu, se mu zdály děsivé sny o farské hospodyně, o jejích tvrdých úzkých rtech a přísných očích, jejichž pomněnkové duhovky do sebe všechno vcucly a nic na oplátku nevydaly. Jednou na něj ty svoje pomněnkové oči upřela a zeptala se, jestli ví, kdo bydlí v nebi a jak se jmenuje jeho syn, a když nedokázal odpovědět, jen

se povýšeně ušklíbala, nastavila mu záda a už s ním ani slovo nepromluvila. Doma se nemluvilo ani o nebi, ani o zemi. Vlastně se nemluvilo o ničem jiném než o tom, co měl člověk zrovna na práci. Jediný Ferenc se občas pouštěl do dlouhých výkladů o všem možném, a to mu sourozenci často zazlívali. Když se psychologové ve Spiegelgrundu Adriana vyptávali, co ví o otcově či matčině původu, samozřejmě proto, aby určili druh krve kolující v jeho žilách, nedokázal odpovědět. Pokud doma o něčem nemluvili, pak právě o tom, co se stalo dřív, protože to s sebou prokazatelně přinášelo neštěstí. Že jeho matka pracovala spoustu let, než se přestěhovala do Vídně, jako šička ve fabrice ve Vorarlbergu a měla dítě s tímhle Zieglerem, se dozvěděl až ve Spiegelgrundu. A to ještě náhodou, když jeden z vychovatelů, který ho měl potrestat, nahlas předčítal z jeho chorobopisu. A kdo, nebo možná co tenhle Eugen Ziegler vlastně je, tedy co je ve smyslu dědičného biologického materiálu, to pochopil teprve tehdy, když byl čtyři roky umístěn do náhradní péče a pak svými pěstouny zavržen. Skončil ve výchovném ústavu v Mödlingu a tamní personál tvrdil, že z něj nikdy nic kloudného nevyroste, protože mu v žilách koluje cikánská krev. Ale pak se něco stalo. Možná to má prostě vysvětlení, přišla válka. Jednoho rána byl předvolán do ředitelovy kanceláře a ten mu oznámil, mám pro tebe překvapení, otevřel dveře do sousední místnosti, o níž si Adrian nejprve myslel, že to je sklad nebo kumbál, a kdo se odtamtud nezjevil jako králík z klobouku, jeho otec, cikánský baron s úsměvem od ucha k uchu, a prohlásil, teď uděláme tlustou čáru za vším, co bylo. To se stalo v říjnu 1939. Otce neviděl dobré čtyři roky a předtím tak nanejvýš několikrát do roka. Teď mu bylo deset a ředitel mu oznámil, že půjde s otcem domů. Očekávalo se, že bude šťastný. Ve skutečnosti ale ještě nikdy předtím neprožíval takový strach jako tehdy.

Otcův portrét Eugen Ziegler si velmi potrpěl na svůj zevnějšek. Před spaním si vtíral do hustých tmavých vlasů ořechový olej a přes hlavu si natahoval dámskou punčochu, aby účes držel tvar. Ty noci, kdy spal doma, přehazovala matka vždycky přes polštář ručník, aby se povlečení neumastilo. Ručník na polštáři před spaním zároveň oznamoval, že otec je na cestě domů. Adrian si vzpomíná, jak v očekávání celý napnutý ráno vstal, ale ručník přes polštář na otcově straně postele byl většinou netknutý, a pokaždé cítil stejně silné zklamání, protože otec vždycky velkoryse sliboval, co všechno příště s sebou domů přinese. Možná autíčko nebo kovovou kuličku, sbírku pestrobarevných etiket z láhví, jež mu kdysi otec ukázal a slíbil, že příště obstará úplně stejnou jen pro Adriana. Příště a příště a zase příště. Ačkoli pokud otec domů vůbec přišel, bylo to vždycky stejně hrozné. Často tak pozdě, že Adrian ani neslyšel, jak tříská a bouchá dveřmi. Ráno ležela matka na boku napůl přes otce, jako kdyby se ho v noci pokoušela položit na lopatky nebo jako kdyby se v ní něco zlomilo a ona už se vlastními silami nedokázala zvednout. Jak byl Eugen Ziegler namyšlený a vychloubačný, o vlastní osobě toho moc neprozradil ani své rodině. Adrianovi tvrdil, že se jmenuje Ziegler, protože je potomkem jednoho z tisíců Čechů, kteří odjeli za prací do vídeňských cihelen a bez jejichž tvrdé dřiny by se tady ve městě nepostavil ani jediný dům. Tak to řekl. Dostal jméno Ziegler, tedy cihlář, protože přesně tím se tady Češi živil, vyráběli a vypalovali cihly. Adrian brzy pochopil, že to je výmysl. Jindy vyprávěl, že pracoval jako železniční dělník na jednom nádraží na východě Slovenska a čirou náhodou se ocitl ve vlaku, který ho odvezl do Doněcka na Ukrajině, kde potom pracoval několik let v ocelárnách. To bylo těsně po revoluci a do Ruska se valily tisíce dobrovolníků planoucích pro Lenina a pro vzpouru lidových mas. V hloubi duše jsem byl vždycky komunista, vykřikoval Eugen a bil se do prsou. Nic než bombastické gesto. Eugen Ziegler neměl srdce, jen si

myslel, že mu to projde nebo že to takhle šikovně zamaskuje, protože je frajer. Chlap, za nímž se ženské otáčejí, říkala teta Magda. Ženské jistého druhu, upřesnila teta Emilia. Když se potom Adrian zeptal, jestli matka je taky ženská jistého druhu, odpověděla teta Emilia, že tenkrát byl Eugen jiný. Ale když chtěl Adrian vědět, jaký byl tenkrát, zase se začalo mluvit nejasně a zamlženě, protože o tom, co bylo, se mluvit nemá. Nicméně Eugen Ziegler zcela prokazatelně mluvil rusky. Což nasvědčovalo tomu, že na historce o útěku do Doněcka může být alespoň zrnko pravdy. Právě tohle nadání na jazyky je mimochodem jednou skoro stálo život. Bylo to na podzim 1939, jen pár týdnů poté, co si ho otec odvedl domů z Mödlingu a kdy měli začít nový život. Bydleli tenkrát ve třetím okrese, v ErdbergstraÙe, jen pár bloků od náměstí Rochusmarkt. Otec tam chodil každý den za obchody do hostince a Adrian jakožto nejstarší ze sourozenců dostával každý večer za úkol ho odtamtud přivést domů. Ale Vídeň už nebyla to, co bývala, jak tvrdil na dlouhé cestě domů otec potácející se většinou už úplně namol. Všude na ulicích je to samý *piefke*, zrádce a svině nacistická, rozčiloval se. Dva takoví v uniformách Wehrmachtu stáli na Rochusmarktu, a než Adrian stačil zakročít, otec se k nim přiklátil, napřímil se před nimi a vychrlil na oba vojáky dost pravděpodobně naprosto nesrozumitelnou břečku ruských nadávek a sprostých slov. Ti dva nicméně pochopili, že otec mluví rusky. Špicl, sykl jeden z vojáků a strhl zbraň zavěšenou přes záda. Adrian popadl otce za ramena a podařilo se mu ho strhnout za jeden ze stánků, které tam pořád ještě stály. Seděli na bobku přitisknutí k sobě a vojáci kolem nich proběhli, podpatky jejich holínek klapaly o dlažbu a zbraně jim rachotily o závěsy. Otec si rukou prohrábl vlasy, otočil k němu tvář páchnoucí alkoholem a zasyčel:

Jestli se někdy dáš dohromady s těma sviněma nacistickéjma, tak tě vlastnoručně zabiju, je ti to jasný?!

Pak trvalo šest dlouhých let, než byli nacisti z Vídně vyhnáni, a když k tomu nakonec došlo, znamenalo to i pro Eugena Zieglera, ať už to zní jakkoli nepravděpodobně, že ho čeká nový zítřek. Obchody pro Eugena Zieglera vždycky znamenaly strašně moc. Předtím mu nezbývalo než obchodovat se značnou dávkou improvizace. Věnoval se obchodu každý den a Adrian si nevzpomínal, že by kdy mluvil o něčem jiném. Daleko později se Adrian v mnohém poznával. Můj otec, říkával, nedokázal žít s ničím, co už je nějak uzavřené, rozhodnuté nebo stanovené. Uměl žít jen v přítomnosti, v tom, co zrovna probíhá, v příslibu. Když byl obchod sjednán a on měl na krku tolik a tolik tun koksu nebo kubíků dřeva, nevěděl, co s tím získaným zbožím dělat, ani jak ho převézt z jednoho místa na druhé. Když se tenkrát objevil doma, nebylo to kvůli mně nebo Helmutovi, dokonce ani kvůli mámě ne, to jen tak říkal, ale aby přemluvil strýčka Ference, ať přitlačí nějaký kapitál, ať může včas někam dopravit obstarané brikety, nebo aby měl na splacení toho či onoho. Hádky, které pravidelně propukaly mezi ním a mámou, se vždycky týkaly strýčka Floriana nebo Ference, protože máma odmítala propůjčovat své bratry Eugenovým obchodům. Ty nevíš, co děláš, vyčítala mu. A protože se Leonie mezi ně vždycky postavila, vždycky taky schytala rány. Když Eugen Ziegler týral svou ženu, postupoval přísně systematicky. Nejdřív všechny vykázal z bytu, tety a děti, potom i strýčka Ference, pokud tam byl, a Floriana, zejména Floriana, protože ten byl citlivý a mohlo by mu to ublížit. Potom stáli všichni na dvoře a přihlíželi tomu, jak naříkající matkou smýká od stěny ke stěně. Trvalo to různě dlouho, od dvaceti minut až po hodinu, s kratšími či delšími pauzami, kdy to vypadalo, že už je po všem, ale potom se ozval strašlivý křik a začalo to nanovo. Pokud tou dobou otec nevyběhl se zuřivostí sobě vlastní pryč, zhroutil se opilý a vyčerpaný někam do kouta a matka zatím poklízela a sbírala rozházené věci, jak mívala ve zvyku. Jednou si otec dole z hospody v ulici

nechal přinést nahoru do bytu řízek a pivo. Ta nakládačka ho asi pořádně vyčerpala. Matka beze slova přehodila na stůl bílý ubrus a pak všichni stáli v kruhu a dívali se, jak otec jí. Jedl stejně metodicky, jako dával výprask, ale způsob, jakým nesl vidličku nebo skleničku k ústům, prozrazoval, že je podobraz opilý. Na odchodu vyprázdnil plechovku na kávu, do níž matka a Ferenc dávali peníze na činži, a šel. Nikomu neřekl ani slovo. Víím, že to není vaše vina, paní Dobroschová, připustil domácí pan Schubach, když matka příští ráno s pokorným úsměvem přišla žebronic, ať posečká s činží, to ten Ziegler se neumí chovat, ale takhle to dál nepůjde.

U pěstounů Nakonec je z bytu vyhodili. Bylo to v květnu 1935. Vzpomíná si, že ten den lilo jako z konve a těch pár kusů nábytku, které rodině zůstaly, odnesli Ferenc s Florianem dolů na dvůr. Matčinu postel i tu, v níž spaly popořadě všechny děti. Jídelní stůl, mnohokrát roztráskaný a Florianem zase sklížený. Židle a skříň s matčinými oděvy. Lauřiny, jeho a Helmutovy šaty matka sbalila do velkého kufru. Nábytek neměli čím přikrýt, ačkoli tehdy přšelo tak prudce, že kapky odskakovaly pár centimetrů od dřevěných ploch, které zasáhly. To si Adrian dosud pamatuje. A že se na pavlači sešli všichni sousedé. Kluci, s nimiž se spolu s Helmutem dřív potulovali po ulicích. Teď jen tiše koukali. Vedle nich jejich otcové v tůlkách, ledabyly naklonění nad zábradlím, mezi prsty tiskli tenké cigarety. Čekali, že Eugen přijede s nákladákem, protože tvrdil, že objednal nákladák, ale Eugen nikde a auto nikde. Nakonec už matka měla toho postávání všem na očích dost, sebrala děti a šla. Lauru ubytovala u tety Emilie, která si mezi tím sehnala malý podnájem v Taborstraße. Jeho a Helmuta odvedla do ústředního dětského domova v Lustkandlgasse. Později mu matka vyprávěla, že cestou tam málem omdlela. Sedla si na chodník zrovna před vchodem na nádraží Franze Josepha. Přistoupil k ní muž a zeptal se, paní, není vám dobře?

A potom zašel do mléčného baru pro sklenici vody. A to byla jediná špetka laskavosti, jakou mi kdo v té době projevil, řekla matka. Na to si Adrian nevzpomíná. Ačkoliv v dětském domově v Lustkandlgasse strávili skoro celé následující léto, na tu dobu si skoro vůbec nepamatuje. Vzpomíná si, že se pořád tiskl k mladšímu bráškovvi, na hřišti a při podávání jídla. Brášku všichni milovali, protože byl blondáček a věčně usměvavý. *Ein hübsches Kind*. Pečovatelky dbaly na to, aby se děti důkladně myly, a pak jim jednou pomohly, ať se jaksepatří obléknou, učesaly je a odvedly dolů do velké místnosti obložené velkými černými a bílými kachlíky. Kolem stěn byly rozestavěné vysoké lavice a na nich už stály děti. Poručily mu, ať si na jednu lavici taky vyleze a Helmuta ať drží pořádně za ruku a počká, až na něj přijde řada. Náhle se to uvnitř začalo přímo hemžit cizími lidmi. Dostal takový strach, že nohy od kolen dolů ho přestaly poslouchat, a dokázal se soustředit jedině na to, že se nesmí počurat, když je tam tolik lepších lidí. Dospělí se zvolna pohybovali kolem lavic a prohlíželi si děti. Jedna dáma v červených šatech s bílým krajkovým límečkem se zastavila před ním a Helmutem. Zkoumala Helmuta od hlavy k patě a potom se obrátila na pečovatelku:

a dáma v červeném *toho si vezmu, ten vypadá moc mile*
a pečovatelka *ale s ním si musíte vzít i toho velkého, je to jeho bratr; buďto oba, nebo ani jednoho*
a dáma v červeném *toho druhého nechci, je hrozně ošklivý*
a pečovatelka *je mi líto, ale sourozence od sebe neoddělujeme*
a dáma v červeném *no když tedy musím, tak si vezmu i toho ošklivého*

U toho také zůstalo. Odjel tramvají číslo 71 spolu s Helmutem a dámou v červeném. Bylo to v srpnu a on si lebedil v teplém větru, který do vozu foukal pootevřenými okny, a zpočátku ani nepochopil, proč mu všechno připadá tak povědomé. Teprve

pak mu to došlo: tramvaj jela ulicí Simmering Hauptstraße. Doslova se vrátil zpátky do máminy ulice. Připadalo mu, že zahlédl pana Gabela, zelináře, jak stojí v šedé pracovní zástěře a hlídá bedny s ovocem, které každé ráno vystavoval na chodník. Paní Haidingerová, tak se žena v červených šatech jmenovala, seděla naproti němu, a jakmile uviděla, že otáčí hlavu k oknu, natáhla se přes uličku a otočila mu ji zase nazpátek. Pak už ho nespustila z očí ani na vteřinu, jako kdyby měla strach, že na příští zastávce uteče nebo snad udělá ještě něco horšího, vrhne se na ni a zaškrtní ji. Zblízka nepůsobila paní Haidingerová tak oslnivě jako v té vykachlíkované místnosti. Nohy vyčuhující z červených šatů měla široké a hrbo-laté, při úsměvu cenila malé bílé zuby a připomínala krokodýla. K bráškově se chovala úplně jinak než k němu. Neustále ho tiskla a hladila po světlých vlasech, a když na zastávce Zentralfriedhof přestupovali, šla ke stánku před vchodem na hřbitov a za deset grošů mu koupila čokoládu Bensdorp. On sám přirozeně nedostal nic, protože byl tak ošklivý. Z Kaiser-ebersdorfu, kde vystoupili, to k domu Haidingerových od zastávky nebylo víc než deset minut pěšky, když to vzali napříč přes prázdné parcely a pláň. Na opačné straně pláně se tyčily zubaté komíny Schwechatu, a pokud odtamtud foukal vítr, nesl se z tamních pivovarů těžký pach sladu. Paní Haidingerová bydlela v patrovém domku, který byl vlastně postaven pro dvě rodiny. Vlevo bydlela paní Haidingerová s manželem a svými rodiči, vpravo její bratr Pawlitschek s rodinou. Obě rodiny žily ve sváru a skutečnost, že si paní Haidingerová domů přitáhla dvě děti na vychování, jejich vztah rozhodně nezlepšily. Pan Pawlitschek byl mrzák. Tam, kde měla vyrůst levá paže, hned pod ramenem, visel jen kus kůže. Možná že zahořkl a choval se zlostně, protože k ničemu není, jak to vyjádřila paní Haidingerová. Dětem nadával do *parchantů* a dělal všechno pro to, aby je ponížil a urazil. Hned první den u Haidingerů poslali Adriana pracovat. Za domem byla

veliká zahrada a stáj plná krav a ještě kozy, slepice a králíci. Adrian dostal za úkol obstarat píci pro králíky, vyčistit kurník a králíkárnou od výkalů a pak to všechno vydrhnout sodou. Kozy bylo třeba uvázat o kus dál, když kolem sebe vypásly trávu, a pokud pan Haidinger pracoval v zeleninové zahradě, musel Adrian ze studny tahat vědro za vědrem a na kolečku je vozit za panem Haidingerem, který zaléval salát, cibuli, jahody, rajčata. Odměnu za práci nikdy nedostal. S bratrem spolu moc nepobyli, třebaže spali v jedné ložnici. Adrian pracoval a Helmut mezitím jezdil s paní Haidingerovou po návštěvách u příbuzných a přátel, a když se vrátil domů, přinášel si nové hračky a čokoládu z konzumu. Teprve daleko později se Adrian dozvěděl, že město Vídeň platilo dost velké obnosy za děti, které se dostanou do *správného* domova, dokonce tolik, že příspěvek stačil nejen na stravu a ubytování pro dítě, ale paní Haidingerová si z něj mohla dovolit nakupovat Helmutovi nové šaty, protože „tak rychle roste“, a možná i sobě. Ještě dlouho potom to Adriana přivádělo k zuřivosti. Pokud je tolik peněz na rozdávání, ptal se své matky, proč jsi ty peníze nedostala ty, abychom mohli dál bydlet doma? Matka vždycky jen zvedla ramena až k bradě takovým tím dětinsky bezmocným způsobem, jak mívala ve zvyku, a řekla mu, že ani jí to není jasné. Možná úřadům připadalo, že člověk má v životě jen jednu šanci, jestli chce vychovávat děti, a tu promarnila tenkrát, když museli dolů na dvůr snést všechny saky paky a pan Schubach je tam nechal trčet na dešti a všichni sousedé stáli na pavlači, kouřili a pozorovali je.

Březen 1938 U Haidingerů bývalo vždycky puštěné rádio. A když nebylo, znamenalo to jediné, totiž že se vybily baterie, a to pak s nimi Adrian musel jít k elektrikáři do Schwechatu dát je nabít. Baterie byly těžké. Vždycky měli alespoň dvě. Vybitou s sebou nesl do Schwechatu a tu nabitou od minule si odnášel zpátky domů. Rodiny Haidingerů a Pawlitscheků

spolu uzavíraly mír jen kolem rádia. Poslouchaly projev spolkového kancléře a různé debaty o zradě spáchané na Rakousku, o Heimwehrverbande ve Štýrsku, která se odmítla postavit proti svým německým bratrům. V den Hitlerova vpádu odjeli všichni na Heldenplatz, pan Haidinger, jeden soused, který se jmenoval pan Christian a byl členem Vlastenecké fronty, a starý pan Pawlitschek, tedy otec muže s pahýlem místo ruky. Starý pan Pawlitschek byl hřmotný chlap s drsným rozježeným knírem a krátce ostříhanými vlasy a založením *přesvědčený nacista*, jak to označila paní Haidingerová. Jako kdyby i mezi nacisty byli takoví, co nejsou úplně přesvědčení. Adrian je doprovázel, protože někdo jim musel nést proviant. Jeli tramvají na Schwarzenbergplatz a potom šli pěšky nahoru po Ringstraße kolem hotelu Imperial, kde prý bydlí Hitler a jeho společnost, jak starý pan Pawlitschek s jistotou tvrdil, dál kolem Opery, kam se prý chodí naparovat jen Židi. Celá ta široká třída byla plná lidí mávajících praporky a kapesníčky a všichni křičeli *heil heil heil*, až to burácelo. Když se blížili k Heldenplatzu, museli přejít na druhou stranu, tam, kde stojí muzea, protože tlačence začala být tak neprostupná, že se nedalo protlačit dál. A když se jim nakonec podařilo přejít přes koleje zpátky, dostali se znovu tak strašně daleko, že z Hitlera viděli jen šedivý flek na vzdáleném balkonu. Ale viděl jsem ho, ujišťoval Adrian později. Jenže co si pod tím představit. Nejvíc ze všeho ho zřejmě ohromil vůdcův projev burácející z reproduktorů vysoko nad hlavami, ale slova projevu se téměř nedala rozeznat, protože zvuk se odrazil tam a zpátky a topil se v hluku a řevu desetitisíců lidí, kteří se tu shromáždili, křičeli, volali, mávali vlajkami s hákovými kříži a vzpínali ruce vzhůru, stejně jako oni. Adrian musel hlavně celou dobu pořád myslet na to, aby stál správně rozkročený a mohl rychle uhnout nebo se přikrčit, když hrozilo, že ho ušlapou. Pár týdnů poté jim vyměnili třídního učitele ve škole na Münnichplatzu. Nový pan učitel se jmenoval Bergen a podle všeho to byl *přesvědčený nacista*,

možná dokonce člen strany. S ním měl Adrian problémy hned od samého začátku. Měli se naučit jednu básničku od Ottokara Kernstocka a přednášet ji se zvláštním slavnostním důrazem na konci každé věty. Pan Bergen stával vpředu na katedře a hřimal a všichni žáci po něm museli opakovat.

Das Hakenkreutz im weißen Feld

Auf feuerrotem Grunde

Gibt frei und offen aller Welt

Die frohgemute Kunde

Wer sich um dieses Zeichen schart

Ist deutsch mit Seele, Sinn und Art

und nicht bloß mit dem Munde.⁴

Učitel znovu a znovu vyvolával Adriana ke katedře, kde měl báseň nahlas přednášet zpaměti, ale on se pokaždé zadrhnul. Kromě toho bylo zřejmě i něco divného na jeho přednesu některých strof, jako třeba u věty *wer sich um dieses Zeichen schart*, a ty pak zněly nechtěně komicky. Vždycky když se k tomu místu dostal, svíjela se třída smíchy a pan Bergen v obličejí zbrunátněl jako nacistická vlajka. Za pár dnů třídní navštívil pana a paní Haidingerovy doma a vysvětlil jim, že ten parchant, kterého adoptovali, je tak hloupý, že je v podstatě nevzdělatelný. Pan učitel Bergen jim také řekl, že od nich nebylo správné toho kluka přijmout. Buď musel vědět, jak to proběhlo, nebo to od někoho slyšel. A že se jim to vymstí. Poté se pan Haidinger na Adrianovi mstil. Prováděl to tím nejprimitivnějším způsobem. Poručil mu, ať se svlékne do půl těla a jde s ním do kůlny, kde se skladovalo nářadí a kde stály i králíkárnny, a přesně jako králíka před stažením uvázal Adriana provazem za ruce a pověsil na hák na stěně. Pak si odepnul řemen a řezal Adriana tak

4 Kruh bílý, v něm kříž hákový / na rudém skví se poli. / Celému světu vypoví / tu zvěst, jež všechno skolí: / Kdo za tím znakem svorně jdou, / jsou Němci celou duší svou, / ne slovy jen, jež volí. (Z němčiny přeložil Radek Malý)

dlouho, že nakonec neřval jen Adrian, ale i sám pan Haidinger, oba jako šílenci. Do kůlny se prodíralo světlo dveřmi a v nich Adrian viděl Helmuta, jak ukusuje cosi, co mu paní Haidingerová dala, a přitom se usmívá stejně bojácným a úlisným úsměvem jako otec, když měl strach.

Peníze pana Pawlitscheka S panem Pawlitschekem se to mělo tak, že ačkoliv byl jednoruký, stále se vychloubal, jaký je lovec. Jednou Adriana vybídl, ať se s ním jde podívat do pokoje hned za předsíní, jak se promazává zbraň. Puška visela na háčku nad postelí a pan Pawlitschek vykládal o svých loveckých kouscích a zároveň si zbraň položil na mírně rozkročená stehna, vytáhl šuple v nočním stolku a vyndal odtamtud vazelínu a hadřík. To všechno jednou rukou. Čištění probíhalo tím způsobem, že si pan Pawlitschek zastrčil pušku do levého podpaží, prudkými pohyby hadříkem přejížděl po hlavní a zároveň zbraní otáčel tak, že ji neustále střídavě povoloval a tiskl malým pahýlem, co měl místo paže. Vypadalo to legračně, jako kdyby podpaží zbraň bez ustání pouštělo a zase chytalo, a pravá ruka zatím třela a leštila pořád stejné místo. Samou námahou se z pana Pawlitscheka pot jen lil, a přesto se zdálo, že se ten zapšklý a zarputilý obličej potem uvolňuje a rodí se v něm výraz skoro podobný úsměvu. Když pan Pawlitschek ukládal hadřík a vazelínu zpátky do šuplíku, uviděl tam Adrian svazek stočených a převázaných bankovek, zastrčený až úplně vzadu. Ten pohled jako kdyby se mu úplně vpálil do mozku. Každé ráno, když se ploužil do školy na Münnichplatzu, myslel na ty peníze, myslel na ně, i když seděl v poslední řadě ve třídě, kam ho vykázal pan učitel Bergen a teď ho zarytě a trpělivě ignoroval, když se s otázkami obracel na ostatní děti. Říkal si, že jednou, až pan Pawlitschek nebude doma, podívá se tam a peníze spočítá. Ne že by s nimi chtěl něco dělat, ale aby zjistil, kolik to může být. Ten den se naskytl dřív, než se vůbec odvážil doufat. Jednou odpoledne, když

přišel domů ze školy, byl pryč nejen pan Haidinger s manželkou a oba Pawlitschekovi, mladý i starý, ale i zbraň, která jinak vždycky visela nad postelí. Adrian vytáhl šuplík nočního stolku, vyndal vazelínu a hadřík na čištění a sundal gumičku ze svazku stočených bankovek a rozechvělými prsty je spočítal. Šedesát říšských marek. V té chvíli se ale nerozhodl on, vyprávěl Adrian, v té chvíli se to rozhodlo za něj. Vlastně to vypadalo, že vůbec o žádné rozhodnutí nejde, spíš o nezbytost, která se musí stát z toho prostého důvodu, že v zásuvce leží peníze a že ten den u Haidingerů není doma nikdo kromě krav a králíků. Během pár minut strčil peníze do kapsy, tu trošku svého šatstva nacpal do školní brašny a nasedl do tramvaje zpátky na Schwarzenbergplatz. Na Ringu se toho dne procházelo podstatně méně lidí než to odpoledne, kdy si kolona aut Adolfa Hitlera brázdila cestu davy. Uběhlo sotva pár minut a zastavil ho policista. Tenkrát nebylo zvlášť obvyklé, aby se školáci potulovali městem sami bez dohledu. Se svým snědým cikánským obličejem a v kalhotách s fleky od trávy, protože jiné oblečení mu paní Haidingerová na doma nedovolila, když měl jít čistit králíkárný, příliš přesvědčivý dojem školáka ostatně Adrian taky nebudil. Policista, který ho načapal, byl naprosto přesvědčený, že školní brašna je jen kamufláž a že má co do činění s protřelým kapsářem, což se potvrdilo, jakmile se na stole objevil svazek stočených bankovek. Odvedl ho na policejní stanici, kde peníze znovu přepočítali, a on všechno přiznal. Jmenuje se Adrian Dobrosch (pořád se tak jmenoval!) a s penězi pana Pawlitscheka je to tak, že si chtěl ponechat polovinu pro sebe na stravu a ubytování, jak to sám vyjádřil, druhou polovinu chtěl dát matce, aby konečně mohla zaplatit nájemné. A kdo je tvoje matka? ptali se policisté a záludně po něm pokukovali, jako kdyby měli v té chvíli dostat za katr celou zločineckou bandu, ale v tom momentě Adrian ztratil řeč.

Cikáně Jenže v tu chvíli oni už stejně věděli skoro všechno. Paní Haidingerová s ním odmítla mít nadále cokoli společného, a když pan Pawlitschek dostal své peníze zpátky, požádal o laskavost, aby nemusel podávat žalobu. Ostatně proti komu? Na papíře, to znamená z hlediska práva, které jediné mělo platnost, byli paní a pan Haidingerovi stále jeho rodiče. Takže se Adrian musel vrátit do Lustkandlgasse neboli do KüSTu, jak zněla oficiální zkratka dětského domova (*Kinderübernahmestelle*) v Alsergrundu. Teď už ovšem nemohlo být ani řeči o nějakém vystavování se na lavici jako cirkusové zvíře, ani o tom, že by ho někdo okukoval a že by si ho snad vybrala dáma v červených šatech s krajkovým límečkem a koupila mu v konzumu čokoládu. Po dvou týdnech, což určitě odpovídá době, kdy jeho osobní doklady doputovaly z jedné kanceláře do druhé a adopční dokumenty se anulovaly, byl převezen do Mödlingu. Tam byl starý sirotčinec, *das Hyrtl'sche Waisenhaus*: velká cihlová budova podobná středověkým hradům s vysokými, nahoře plochými věžemi a kostelem na vnitřním nádvoří. Jakmile se nacisti dostali k moci, přeměnili sirotčinec na polepšovnu pro děti s kázeňskými problémy. V Mödlingu měl být během života umístěn dvakrát. Podruhé, na jaře 1943, to bylo nejhorší. Z prvního pobytu na podzim 1939 si moc nepamatoval, jen velké sály s věčným průvanem a napohled nekonečné chodby a schodiště, jimiž se směli pohybovat jen ve skupinách a seřazení za sebou nebo ve dvojstupu do pochodu, vždycky s jasným cílem, do jídelny nebo tělocvičny. Pokaždé pod vedením některého ze starších chlapců, který kráčel vpředu a vykřikoval povely. Na vysokých schodištích se odrážel vzteklý třaskot dusajících nohou. V prvních týdnech měl strašné výčitky svědomí. Nezaslouží si péči rodiny Haidingerovy ani nikoho jiného. Nevěděl, co se stalo s Helmutem, jestli si ho paní Haidingerová nechala, nebo jestli Helmuta potkalo ještě něco horšího kvůli němu, Adrianovi. Nevěděl nic a tahle nevědomost ho trápila víc než věčné narážky ostatních kluků

na jeho zevnějšek, tmavou pleť a divné uši. Doráželi na něj, co používá za lepidlo, aby si přidržel uši tak těsně u hlavy. Jednou mu velitel skupiny řekl, že se má dostavit do kanceláře. Představený ústavu se jmenoval Heckermann a za širokým stolem působil dost podsaditým dojmem. Na horním rtu měl úzký knírek. Zřejmě ho měl schválně tak úzký, aby mu nezaštínil ještě tenčí rty. Knír a ret vypadaly jako dvě tenké čárky a tvořily jakýsi zobáček. I v držení těla měl pan Heckermann cosi křehkého a ptačího, ale jakmile zvedl ramena a zeptal se Adriana na jméno, působil hrozivě. Adrian také zvedl ramena, třebaže zase naopak strachy, a odpověděl vojensky rázně přesně tak, jak byli v ústavu vycvičení.

Dobrosch!

Ještě nikdy tohle ošklivé bezectné příjmení neznělo tak ohavně jako v té chvíli. Jako když se otevře stará konzerva a ven se vyvalí hnusná smrdutá břevka. Představený na okamžik vypadal, jako kdyby tím pachem strašlivě trpěl. Pak se kníratý zobáček pootevřel a pan Heckermann řekl:

To se mylíš!

Co se na to dá říct, když se vás úřední osoba táže, jak se jmenujete, a potom na vás houkne „to se mylíš“? Adrian zavřel oči. Byl přesvědčen, že to je jeho poslední hodinka. *To se mylíš, protože odtedka se jmenuješ Ziegler!*

Teprve v té chvíli se Adrian odvážil oči otevřít a viděl, jak pan Heckermann vstává od stolu a poté již zmíněný okamžik, kdy z šatny vykročil se širokým úsměvem Eugen Ziegler a přitiskl ztraceného syna na prsa.

Teplé ruce strýce Floriana Bylo to jako nějaký křest. Tak to alespoň vnímal Adrian. Z bezmocného stínu své matky vstoupil do úžasného otcovského jména. Celých deset let Eugen Ziegler opakovaně týral Leonii Dobroschovou, opouštěl ji i jejich společné děti tolikrát, že už ani jeden z nich neměl sílu to počítat, tím méně okamžiky, kdy se opilý nebo úplně švorc,

a tím pádem kající, vracel domů. Když spolu opouštěli Möd-ling, držel otec syna kolem ramen a sliboval, že odedávka už je nikdy nic nerozdělí, protože teď jsou s matkou *doopravdy sezdaní*. S touhle radostnou zprávou za ním přišel. Chtěl ji předat osobně, tvrdil. Paže, kterou Adrianovi položil kolem ramen a jíž chtěl signalizovat sílu a bezpečí, nebyla nic jiného než úpěnlivým voláním, že on sám potřebuje ochranu. Bylo to samozřejmě kvůli válce. Co jiného. Pokud by Eugen Ziegler neprokázal, že se musí starat o rodinu, vystavil by se nebezpečí, že ho seberou na ulici a odvezou na frontu nebo na ještě horší místo. Opatřili mu místo montéra v lokomotivce ve Floridsdorfu. Tam se pracovalo na plný plyn pro *Deutsche Reichsbahn*. Ale byla to podmíněná práce. Ziegler musel slíbit, že obálku s výplatou donese domů a matka musela pokaždé podepsat, že všechny peníze dostala. Jestli tě jen jedinkrát načapám, že jsi pod parou nebo že s penězi nejdeš rovnou domů, tak máš okamžitě padáka, řekl prý předák ve fabrice. A přestože po večerech a o nedělích to se strážlivostí moc valné nebylo, stejně měly úřady navrch a Eugen Ziegler se do fabriky ve Floridsdorfu plahočil každé ráno po celou válku a pomohl postavit víc než tisícovku válečných lokomotiv typu *Baureihe 52*. Bydleli tenkrát ve třetím okrese v moderním bytě s koupelnou a záchodem. I byt jim sociálka opatřila. Ferenc zůstal v Kaisermühlenu, ačkoliv teď pracoval pro jedno povoznictví v St. Pöltnu a dopravoval uhlí podnikům a továrnám, které tolik nekoukaly na objednávky a faktury. Byla to nebezpečná práce, protože museli v noci jezdit se zhasnutými svítilnami a kdykoli je mohla načapat policejní hlídka. Matka o něj byla strachy bez sebe. Adrian se víc strachoval o strýce Floriana. Dokud bydleli společně, nikdy s ním žádné problémy nebyly. Jistěže byl i teď duchem nepřítomný a nedalo se s ním domluvit, protože huhňal a drmolil tak, že mu člověk pořádně nerozuměl. Ale zároveň byl hodný, a když měl čím zaměstnat ruce (vždycky se mu muselo něco do rukou dát),

byl pilný a pracovitý jako nikdo jiný. Občas ho s sebou brával zelinář Gabel do velkoobchodu v Kagranu. Adrian vzpomíná, že míval na ruku pracovní rukavice, když se odtamtud vraceli, a taky zástěru, v níž vypadal jako nějaký přístavní dělník. Na jaře pomáhal Ferencovi opravovat kýly lodí v přístavišti na Starém Dunaji. Ve slunečním světle seděl na štokrlátku a v konečcích prstů držel dlouhý štětec, jako kdyby maloval na drahocenné plátno. Adrianova matka vždycky říkávala, že strýček Florian má teplé a citlivé ruce. Ale co je vystěhovali, byl konec. Florian už žádnou práci nedostal. Jednu dobu bydlel ve svobodárně v Birgittenau, ale mezi cizími lidmi se necítil dobře, začal se chovat jinak, povahově se změnil, byl roztěkaný a toulal se, *chová se jako kašpar*, říkala maminka. Na podzim 1937 se jí poštěstilo opatřit mu místo v blázinci v Guggingu. Ale úleva vydržela jen pár měsíců. Pak přišel *Anschluss*. Během pouhých několika týdnů se vyměnilo staré vedení ústavu a Florian skončil na Steinhofu v místnosti se čtyřiceti duševně zostalými muži, kteří seděli nebo leželi na postelích nebo byli upoutáni a křičeli, protože si jich nikdo nevěšmal. Matka ho tam navštěvovala alespoň jednou za měsíc, vždycky o nedělích. Adrian vzpomíná, jak vždycky stála před zrcadlem, když se oblékala na návštěvu. To jinak nedělala. Mívala na sobě šedý svetr, pletený se zapínáním, a na hlavě rádiovku. Domů se vracela uplakaná. Stěžovala si, že tam s Florianem zacházejí hůř než se psem a že se jí Florian *ztrácí*, pokaždé o trochu víc. (Propast mezi tím životem, jaký tenkrát vedli, tím úplně neskutečným rokem svobody, a šílenstvím, jež pak mělo přijít, byla tehdy pořád ještě tak hluboká, že teprve mnoho let po válce se Adrianovi podařilo ta dvě časová období nějak propojit: dobu před příchodem do Spiegelgrundu a dobu poté, co tam byl přijat. Teprve tehdy pochopil, že po stejných šterkových cestičkách mezi pavilony a školou, po nichž musel chodit každé ráno, kráčela jeho matka nejménou neděli před pouhými několika lety při návštěvách strýce Floriana. A nejenom to:

když on sám přijel do Spiegelgrundu, nejeden zaměstnanec na Steinhofu ji znal už z dřívějšíka, protože skoro všichni pracovali dřív v blázinci. V jejich očích byla matka jednou z těch *bláznivých ženských*, které se zarputile vnucují v možných i nemožných hodinách a vyptávají se na manžele, bratry nebo děti, třebaže dobře vědí, tou dobou to bylo všem dávno jasné, že na Steinhofu už není po kom se ptát. A tak se na ni museli dívat i tehdy, když se jednou jedinkrát přišla podívat za ním, za Adrianem. Každopádně přišla stejně oblečená jako při návštěvách za Florianem, v téže sukni a šedém vlněném svetru na zapínání, ve stejném ošuntělém kabátě a odřené rádiovce, dost pravděpodobně stála před zrcadlem a upravovala se stejně jako tenkrát, pohled ustrašeně upřený do vlastních očí, a na úzké bezbarvé rty si nanášela lesklou červenou rtěnku.) V říjnu nebo v listopadu 1940 byl strýc Florian spolu s dalšími asi čtyřiceti pacienty z ostatních oddělení převezen do Hartheimu. Leonie Zieglerová o tom nevěděla. Teprve po několika týdnech přišel dopis, v němž stálo, že pan Florian Dobrocz – buď to jméno někdo zkomolil, nebo jen špatně napsal – náhle onemocněl zápallem plic a přes veškeré úsilí se nepodařilo jeho život zachránit. Adrian si přesně vzpomíná, kdy ta zpráva přišla. Celá rodina seděla u stolu. A otec, který tenkrát seděl neděli co neděli večer střízlivý a zdrženlivý u večeře, pokaždé tak pečlivě prostřený, a každou neděli mlčky snášel uplakaný obličej své ženy a její věčné nářky nad tím, že strýc Florian s teplýma rukama se jí vzdaluje pořád víc a víc, toho měl ten večer dost. Zvedl se od stolu tak prudce, že se talíře a sklenice převrhly a rozbily o podlahu. Už mám těch nářků a bědování plný zuby, zařval, práskl za sebou dveřmi a šel. Matka nejdřív seděla úplně bez pohnutí, potom zabořila tvář do dlaní a rozplakala se, až se jí ramena třásla. Ale možná se to všechno ještě ani nestalo. V březnu 1938 přišla na svět Helga a matka už byla zase znovu těhotná, v únoru 1940 se narodila Hannelore. Adrian chodil do školy do Erdbergstraße. A přesně jako předtím

na Münnichplatzu ho ve třídě jako *imbecila* posadili až úplně dozadu. Ostatní děti v té době nosily uniformy s odznakem HJ na klopě a účastnily se po škole takzvaných *Heimabenden*. Když se ho spolužáci ptali, proč on a jeho sestra na tyto domácí večery nechodí, je to přece pro všechny povinné, nevěděl, co na to říct. Eugen Ziegler se v jednom dopise dozvěděl, že je *Wehrunwürdig*. Ten dopis mu zřejmě přinesl jisté ulehčení. Sdělení ovšem zároveň obnášelo to, že i Zieglerovy děti jsou navždy vyloučeny z Deutsches Jungvolk a vůbec jakékoli další organizace, která by měla něco společného s NSDAP. Adrian by býval rád nosil uniformu jako jeho kamarádi. Ne že by se v uniformách nějak vzhlížel, nebo v těch idiotských písničkách, které na večerních shromážděních museli zpívat, ale kvůli tomu, že jediné uniforma by otci zabránila ho bít. Všechny děti v uniformách HJ byly pod vůdcovou osobní ochranou, a tudíž neměl nikdo právo je trestat, kromě vůdce samotného, samozřejmě. Že je Führer jediný přítel dětí a jejich ochránce, to dětem ve Spiegelgrundu vštěpovali do omrzení. Adrian to pochopil dávno předtím a nic z toho, co se později stalo, by ho nepřimělo zapochybovat o pravdivosti toho tvrzení.

Vánoční svátky (a jejich důsledky) V prosinci 1940 slavili Zieglerovi první skutečné společné Vánoce. I Helmut s nimi tenkrát byl, když se Haidingerovi neochotně dali přesvědčit, že ho „vrátí zpátky“. Vánoce samozřejmě slavili i předtím na Simmeringer Hauptstraße, s vánočním stromečkem a se vším všudy, ale pokaždé to skončilo tím, že celá rodina včetně sester a matčinych bratrů seděla u prostřeného stolu a čekala. Otcův talíř a sklenka trůnily prázdné na samotném konci. Při troše štěstí se nakonec někdy k půlnoci objevil, buď sám a namol, nebo společně s několika kumpány, které rozhodně musel pozvat dál. Když byl sám, rozzuřil se, že na stole není kromě nějaké sladké břečky nic k pití, a hned se pustil do Leonie. Mlátil

ji a kopal a spílal do coury, že není k ničemu, ani podlahu by s ní nevytřel. Ale teď je čekaly opravdové Vánoce. Týden před Vánoci šel s otcem na trh a vyhlédli si pěkný smrk, který si potom přinesli domů. Ve škole měli za učitele evidentně ne příliš přesvědčeného nacistu, který jim dal za úkol napsat slohové cvičení na téma *moje nejhezčí Vánoce*. Dokonce si stavěli jesličky. Sestra Laura byla tak rozrušená z nadcházejících svátků radosti, že celé odpoledne běhala po obchůdcích na Mariahilfer StraÙe. Měla s sebou spolužačku, která šikovně odváděla pozornost personálu, zatímco Laura si cpala pod svetr zářivé vánoční koule a třpytivé řetězy, co se jich tam vešlo. Když je policie chytla, seděly na schodech k nástupišti na nádraží Westbahnhof vyšňořené jako princezny s vánočními řetězy kolem hlavy. Nebylo to poprvé, co Lauru přistihli při krádeži. Většinou šlo o maličkosti jako tužky nebo gummy nebo jiné školní potřeby, čokoládu či ovoce ze stánku. Ale teď nastaly jiné časy. Sociální a zdravotní úřady, které se dřív alespoň snažily vystupovat vstřícně a nápomocně, byly nyní neústupné. Potulka se považovala za trestný čin a jako takový se také posuzovala a postihovala. Přitěžující v Lauřině případu bylo zejména to, že s sebou „nalákala i další“. Když sociálka dva dny po Novém roce navštívila rodinu doma, musela konstatovat, že Adrian, Helmut a Laura nejenže spí v jedné posteli, ale hrají si pod přehozeným ubrusem na maminku a na tatínka, Adrian a Helmut byli při té příležitosti nazí, a to si úředníci vyložili „incestními vztahy“ v rodině. *Děti jsou špinavé, podvyživené a nezvedené: vzdorovité, drzé a vulgární*, stálo ve zprávě, obsahující mimo jiné i dlouhou pasáž o Adrianu Zieglerovi, vyličeném jako *drzý a nevychovaný chlapec, který neustále dospělým skáče do řeči obscénními slovy a invektivami*. Vůbec si nevzpomínám, že bychom se chovali drze, komentoval daleko později Adrian tuto zprávu. Zato si pamatuju, že nás po jednom vodili k výsledku a páčili z nás věci o rodičích, které

nebyly vůbec pravda. Třeba mě se snažili donutit k přiznání, že matka rodinu zanedbává, a já jsem se rozbřečel, když to řekli. Tou dobou se máma, víc než dvanáct let, aniž by myslela sama na sebe a úplně bez pomoci, snažila udržet všechny své děti v čistotě a pořádku a každý den jim dát něco k snědku. Že nás zanedbávala, to by ze mě nikdo nikdy nedostal. A tak rodinu ještě jednou rozbili. Paní Leonie Zieglerová (rozená Dobroschová) měla podle názoru úřadů víc než plné ruce práce s oběma nejmenšími dětmi. Nejstarší Lauře sháněly úřady novou pěstounskou rodinu, která ji připraví na její *Pflichtjahr*, povinný rok. Táhlo jí na patnáctý rok. Helmutovi sehnaly přechodně místo v dětském domově v Bastiangasse ve Währingu. Adriana poslaly do Spiegelgrundu, který byl tou dobou zřízen částečně jako specializovaná klinika pro děti s těžkými psychiatrickými a neurologickými poruchami, částečně jako nápravný ústav pro chlapce a děvčata s kázeňskými problémy. Spiegelgrund byl poslední stadium, nejspodnější stupínek na schodišti, kde skončili jen ti úplně nejzatrácovanější jedinci. Ačkoliv to tenkrát ještě nevěděl. V přijímacím protokolu z ledna 1941 jsou všechny měřitelné údaje jasně a zřetelně zaznamenané na psacím stroji:

výška: 135 cm

váha: 34 kg

tvar lebky: zploštělá, mírně deformovaná, typicky „cikánský tvar“

uši: semitsky ohnuté, dobře tvarované, těsně přisedlé k lebce

barva vlasů: tmavá

pigmentace: tmavá

Pod titulkem *další zvláštní rysy* pan doktor Gross napsal: *pravá lopatka mírně vystouplá, páchnoucí nohy, asi 30 cm dlouhá jizva na levé holeni*. A k protokolu byly připojeny tři fotografie, dvě z profilu, jedna zepředu. Na obrázcích je napohled zdravý

jedenáctiletý kluk s trochu zvednutými rameny, pootevřenou pusou a vyděšenýma očima, o němž by si člověk nic zlého nepomyslel.

II

Lékař duše oči nepotřebuje

Jmenuji se Anna Katschenková. Pracuji jako zdravotní sestra dvacet dva let. Do Spiegelgrundu jsem poprvé přišla v roce 1941. Bylo to v době, kdy byl ředitelem ústavu doktor Jekelius. Myslím, že paní doktorka Türková pracovala v ústavu už tenkrát. Potom převzal vedení doktor Illing. Jestli si to dobře pamatují, bylo to v červenci 1942. Byla jsem členkou sociálnědemokratické strany od roku 1923 do 1934, potom jsem vstoupila do VF (Vlastenecká fronta). Po všech těch převratných událostech jsem se v politice vůbec neangažovala. Nikdy jsem nepříslušela k NSDAP ani k jiné z jejích organizací. V červnu 1929 jsem se provdala za studenta medicíny Siegfrieda Hauslicha. Po roce ale bylo naše manželství rozloučeno pro neshody a nepřekonatelnou osobní antipatii. Můj muž byl Žid. S doktorem Jekeliem jsem se poprvé setkala poté, kdy jsem dostala výpověď v Lainzu a byla k němu doporučena na léčení opakovaných stavů deprese. Měla jsem v něj velkou důvěru, protože jeho léčba přinášela výsledky, a proto jsem také u něj požádala o práci zdravotní sestry. Několik dní po nástupu na dětskou kliniku si mě doktor Jekelius zavolal k sobě do ordinace. Připomněl mi mou služební přísahu a povinnost mlčenlivosti, které jsem podepsala, a zdůraznil, že za absolutně žádných okolností nesmím prozradit nic o jednotlivých případech v ústavu, ani klást žádné zbytečné otázky. Měl na mysli, že jsem na vlastní oči mohla vidět, v jak zuboženém stavu děti na kliniku přicházejí, že některé z nich nelze vyléčit, a potom mi vyprávěl, jak se s těmito případy na klinice postupuje. Také po odvelení doktora Jekelia do Wehrmachtu v lednu 1942 jsem s ním byla v úzkém kontaktu. Několikrát jsem ho navštívila a pravidelně mu psala na

frontu. Milostný poměr mezi námi nikdy nebyl. Doktor Jekelius byl národní socialista, já ne. Sama jsem se nikdy politikou nezabývala.

Doktor Jekelius Od první chvíle budil důvěru. Nejdřív jí připadalo, že to je způsob, jakým se na ni dívá a jak ji oslovuje, ale později pochopila, že tenhle dojem vyvolává celá jeho bytost. Pohyboval se úžasně ladně a skoro půvabně. Jako zvíře, obezřetně, ale nikdy strojeně. Po několika letech, když se proti němu zvedla nenávistná a štvavá kampaň, a dokonce i někteří z jeho nejoddanějších kolegů a spolupracovníků se od něj ze zbabělosti nebo strachu distancovali, byl označen za zrádce. Ona ale věděla, že člověk, který má tak důvěrný vztah ke svému tělu a všem tělesným smyslům, určitě nemůže nikoho ošálit. Lhát se dá v myšlenkách nebo slovem, ale tělo nelže. Vyšetřovatelům později zcela otevřeně a bez jakékoli přetvářky vyprávěla o prvních setkáních, kdy u něj žádala o místo. Bylo to v devětatřicátém po dlouhém a zmateném roce služby ve starobinci v Lainzu, kde byla tehdy zaměstnána jako ošetřovatelka. Hned po nástupu nacistů k moci spáchal ředitel starobince, vládní rada doktor Herz, sebevraždu a doktor Müller, vedoucí oddělení, kde pracovala, byl donucen skončit. A pak se s personálem hýbalo jako na běžícím páse. Ona, která předtím nikdy nezapochoybovala o svých schopnostech, najednou ztrácela sebedůvěru, to se odrazilo v opakovaných depresích, nepolevujících bolestech hlavy a chronických žaludečních potížích. Prožívala to jako nespokojenost ze strany svých nových nadřízených a vyvodila si z toho, že odvádí špatnou práci. Loajalitu a věrnost považovala za důležité hodnoty. Pro ni bylo podstatné, aby ji brali jako *plnohodnotnou*. Ve skutečnosti, a to Jekeliiovi přiznala, měla strach. Strach z toho, že z politických důvodů ztratí v první řadě svou práci. A také z toho, co taková ztráta s sebou přinese: už nebude součástí žádných souvislostí, už prostě nebude, nikdo ji nebude potřebovat. K tomu přispělo také to, že i její otec a bratr museli

v různých obdobích po převzetí moci Vlasteneckou frontou roku 1934 odejít ze zaměstnání a že teď existence rodiny závisela jen na ní. Když už se nedokázala dál potýkat s fyzickými potížemi, obrátila se na své nadřízené, a primář Dipold, který vystřídal profesora Müllera, jí poradil, ať se spojí s doktorem Jekeliem. Ten právě nastoupil na místo ředitele protialkoholní a protidrogové kliniky na Steinhofu, ale ponechal si ordinaci v Martinstraße ve Währingu a pořád přijímal v odpoledních hodinách pár pacientů. Člověk tam zazvonil u zahradní branky a pak přešel přes dlážděnou terasu po obou stranách lemovanou listnatými stromy, jejichž koruny se spojovaly do stinné klenby. Skoro jako loubí. Jelikož byl teplý letní den a okno do ordinace otevřené, doprovázelo jejich první rozhovor štěbetání vrabců, kteří neustále přelétali a šustili ve větvích před oknem. Poprvé byla trochu nejistá. Představovala si, že vůči ní bude cítit opovržení nebo přímo pohrdání, až si uvědomí, že se k němu přišla léčit diplomovaná sestra. Pokud tomu příkládal váhu, rozhodně to nedal najevo. Naopak se podrobně vyptával na její předchozí zaměstnání a pochvalně mručel, když vyslovila jméno některého z profesorů či primářů, které také znal nebo o nich slyšel. Když prošel celý seznam, usmál se na ni a řekl, že ze všech lékařů, s nimiž se dosud setkala, on jí určitě bude připadat jako ten nejpodivnější. To tvrzení ji dost zmátlo. Proč? zeptala se. Kvůli mému dialektu, odpověděl. Celá moje rodina pochází ze Sedmíhradska. (Jistěže mluvil bezchybnou a čistou němčinou, sice s trochu saským přízvukem, ale to ji nijak neupoutalo. Pokud se nad něčím zamyslela, tedy spíš nad tím, jak jeho melodický hlas ladí s pružnými, měkkými pohyby jeho těla. Ale třeba to všechno byl jen manévr na odvedení pozornosti, jen aby se cítila víc uvolněná. Protože hned nato jí začal vyprávět jednu příhodu:)

V Hermannstadtu, kde vyrůstal jako dítě, měl tetu, kterou měl moc rád, a ta, co si pamatuje, trpěla opakovanými depresemi. Proto mu otec i matka zakázali ji navštěvovat. Místo

toho si hrával u potůčku blízko jejich domu. Potoku se říkalo Smradlák, protože se v něm rozkládala spousta páchnoucího odpadu. Vždycky když si u potoka hrál, doufal, že najde něco, čím by tetu vyléčil, a jednou opravdu našel bílý balíček a ten jí přinesl. Hned jak jsem ho začal rozbalovat, teta se rozesmála. Doktor Jekelius se na Annu podíval. Uhodla byste, co v tom balíčku mohlo být, sestro Anno? zeptal se.

Zavrtěla hlavou.

Lausex.

Co je lausex?

Odvšivovací prostředek. Pokud by se správně naordinoval, dokázalo by to zabít sedm tisíc lidí. Vidím, že se smějete, paní Katschenková. Přesně jako moje teta! Smála se, až se za břicho popadala, a druhý den ráno se objevil tetin domácí lékař a sdělil rodičům, že díky důvtipnému zásahu jejich syna se tetě daří mnohem lépe. Erwine, z tebe by se měl stát doktor! řekl mi tenkrát domácí lékař, a víte, co jsem odpověděl? To už bych radši byl německým císařem.

Zasmáli se oba. Potom seděli tiše a každý se díval jinam. Za oknem se ozýval zvuk, jako když někdo velmi obezřetně a opatrně rozkládá a mačká pořád ten samý křehký list papíru. Uvědomila si, že to musí být vrabci poletující pergolou dovnitř a zase ven. Úplně na ně zapomněla.

Proč mi to vyprávíte? zeptala se nakonec.

Možná proto, že občas stačí, že vám někdo jen luskně prsty před obličejem – *tak!* – a zničehonic vypadá svět úplně jinak. Nebo jinak řečeno, léčení a uzdravování choroby možná vůbec neznamená udělat něco s nemocným, a možná dokonce ani pro nemocného. To, co se musí změnit, jsou okolnosti, v nichž se nemocný nachází. Samotný způsob, jak na nemoc pohlížíme. Rád vám o tom povím víc, až přijdete příště.

Lékař duše oči nepotřebuje

Ptáte se, zda jsem měla vztah s doktorem Jekeliem, a já hrdě odpovím, ano, měla, ale ne v tom hrubém smyslu, jaký vy máte na mysli. Nikdy jsem se na žádného člověka nespolehala tolik jako na něj. Při prvním setkání jsem se cítila omámená na duši i na těle. Když jsem zvedla ruku nebo jsem se něčeho dotkla, vůbec jsem ruku necítila a pak přišel on a položil mi svou ruku na mou a já jsem najednou nejen znovu nabyla cit, ale dokázala jsem i pohnout prsty. Lékař duše oči nepotřebuje, napsala jsem mu jednou, když ležel zraněný v poli a ztratil zrak i schopnost se hýbat. Teď mu vzali všechno: tělo, zrak, sluch, čest. Ale jedno mu nevezmou nikdy: to, co pro mě udělal. Vrátil mi zpátky život. Znamená to, že jsem mu byla blízká i v jiných ohledech, dokonce i politicky, jak se tu snažíte naznačit? Samozřejmě že ne. Že doktor Jekelius je národní socialista, to jsem věděla už v době, kdy jsem ho žádala o místo. Ale pro mě politika nikdy moc neznamenala.

Poslání Anna Katschenková se chtěla stát zdravotní sestrou už od svých deseti let. Přesně tolik jí bylo ten den, kdy jí zemřela sestra. Trpěla vrozenou vadou srdečního svalu. O té vadě věděli všichni, stejně jako o tom, že smrt může přijít kdykoliv. Sestra nikdy ostatním dětem nestačila, musela odpočívat, zadýchávala se. Ale když si děti hrály „klidné hry“, jak matka říkala, byla úplně normální, dokonce i Annu ochraňovala. Pouhý den před tím, než sestra zemřela, seděla u ní Anna na kraji postele a hrály si spolu, že nohy jsou zvířátka, které Anna měla chytit, a když sestra vstala, jakmile se Anně podařilo jí zavázat kotníčkové boty, byla v obličeji úplně brunátná, potila se a divně dýchala. Nazítří ráno stála postel v jejím pokoji prázdná, přehoz přes plochou matraci uhlazený bez jediného záhybu. Sundali všechny sestřiny fotografie a knihy z polic, dokonce i tajnou skříňku s drobnostmi, prstýnky a šperky, které sestra vlastnila, deníčky a dopisy. Skoro jako kdyby nic z toho po její smrti nesmělo existovat.

Je psáno, že ten, kdo nenese svůj kříž a nejde za mnou, nemůže být mým učedníkem. A tak ani žádný z vás, kdo se nerozloučí se vším, co má, nemůže být mým učedníkem.

Na pohřeb měla jednu vzpomínku, kterou vyprávěla doktoru Jekeliovi. Šla z kostela spolu s matkou, již smrt dcery velmi zasáhla. Kráčely do sebe zavěšené a nad nimi se bez ustání houपालy ohromné zvony na kostelní věži, duněly a řinčely údery svých mosazných srdcí. Potom si to vykládala tak, že to bylo náboženské vnuknutí, co jí seslalo tohle životní určení. To zvony mě povolaly do služby, říkala. Ale v nitru věděla, že na tom, co se stalo, nebylo nic povznášejícího. Byl to strašlivý okamžik. Na vteřinu se kolem nich úplně ztmělo a to zahlcující bití zvonů je pozřelo a pronikalo vším. Jako kdyby Bůh pozvedl k sobě na nebe křehký tlukot sestřina srdce a potom jím udeřil zpátky o zem v podobě drtivé železné hmoty, která duněla a chvěla se, duněla a chvěla, až celé nebe bylo jako jedno ohromné puklé srdce. Matka si přitiskla dlaně na uši a šla těsně podél domů, jako kdyby u nich hledala ochranu. Ale i stěny domů pukaly a chodník praskal a uhýbal pod nimi. Ani Annina ruka, která od tohoto okamžiku napořád chtěla být pomocnou rukou, k ní nedosáhla. Žádné pomocné ruce neexistovaly. Od toho dne už matka Anny Katschenkové nikdy nevyšla ven. Bála se pohledů lidí, tak to vysvětlovala. Možná ještě větší strach měla z šeptajících hlasů, které se za ní začaly plížit už v kamenné klenbě kostela, a všechny jí vyčítaly, že se jí nepodařilo zachránit život své starší dcery. Dceřino nemocné srdce se od té chvíle stalo čímsi svébytným, stavem vědomí, který dominoval všemu, jako když slepota nebo ochrnutí ovládne lidský život. A každá námitka, každý náznak pochybnosti, zda je to, co matka říká o mrtvé dceři, úplná pravda, vlastně dodávala nemoci novou sílu, protože znovu probudila vzpomínku hanby a viny. Anna teď musela dohlédnout na to, aby zmatek a rozklad venkovního světa

nepronikl do rodiny a aby matka slyšela jen to povzbudivé a posilující, nic z toho, co drásá a rve. Tak Anna den za dnem pomáhala provizorně budovat zdravý a harmonický pořádek toho světa, v nějž matka už dávno přestala věřit. Zdravý se světla nebojí, říkávala kdysi matka. Jedno z mnoha zaříkadel, která si osvojila i její dcera. Aby dokázal, jak jsou všichni zdraví a svěží, vyndával otec někdy večer fotografie, které si schoval ze svých sportovních let běžce na dlouhé a střední tratě, skupinové obrázky ze závodů v cizích městech. V té době byl otec pubertální čahoun, na fotografiích stál s pažemi volně přehozenými kamarádům z oddílu kolem ramen. Na transparentu za skupinkou mladých sportovců stojí nápis *WAT Ottakring. Tedy Wiener Arbeiter Turn- und Sportverein*. V pozdějších letech byla otci svěřena funkce pokladníka spolku. Každý den po večeři seděl u kuchyňského stolu a ukazováčkem přejížděl sloupky zaplacených a nezaplacených členských příspěvků. Nebo sedával sám na trenérské tribuně se stopkami v jedné ruce a zápisníkem v druhé, zatímco syn Otto procházel fázovým tréninkem před mistrovstvím na sto deset metrů překážek na dráze pod ním. Do světla a ze světla.

Krev Z Anny odtéká krev. Teplá, lepkavá, tmavá. Kdyby si dala ruku mezi stehna, měla by dlaň plnou krve. Je to menstruační krev, to je jí jasné. Ale nechápe, proč se z ní musí řinout v takovém množství. Pak přijde bolest hlavy a nevolnost a ona, která je jinak ve škole ztělesněná píle a visí učitelům na rtech, aby jí neuteklo ani jediné slovo, se musí pomalu každou hodinu dovolovat na toaletu a spolužáci se pošklebují a odvracejí hlavy pryč. Svěřit se matce se svými potížemi je nemyslitelné. Otcí vysvětlí, že to je z nervozity. A nakonec to musí udělat otec, stydlivý a uzavřený grafik, který o ženských nemocích neví zhora nic, a odvést dceru k lékaři. Ten mu vysvětlí, že dívka trpí chudokrevností, a předepíše jí prášky. Ve škole jí říkají *Svinka* pro její nepřirozeně bledou pleť, ošklivější o to víc, že

se jí mastí vlasy a je plná uhrů. Strašně nenávidí tu část svého já, která roste a zaobljuje se. Nejradši ze všeho by chtěla ležet a převalovat se ve své šedé, mastné netečnosti. Skrývá to za stěnou chladného sebeovládání. Ve škole má jen málo kamarádů, zato výborné známky. Jenomže tělo, za něž se na slunci, když bylo nahé a svěží, nikdy dřív nemusela stydět, se teď nenávratně proměnilo v něco jiného. Cizí kontinent. Tak se na své tělo dívá. Jako na školní plakáty představující Afriku nebo Jižní Ameriku. Kůže je pobřeží, dlouhá a štíhlá. Za pobřežím se rozkládají napohled nekonečné lesy a jimi se krev kroutí v malých tenkých zauzleninách nebo se valí dopředu, lesklá a mohutná, a posléze ústí do velkých jezer, která jako prázdný prostor ze všech stran obklopuje nebe. To nemá vršek ani spodek a neobsahuje ani tmu, ani světlo, je pouze nejzazší hranicí tohoto vnitřního světa, který vlastně žádné hranice nemá. Ani daleko později, kdy se o anatomii těla naučila všechno možné, se své dětské představy nezbavila. Záchvaty migrény útočí z tohoto neznámého kontinentu a ve spánku jsou sny jezerem a nebem, jimiž pluje. Na rozdíl od venkovního světa je v téhle hře snadné přesunout se z jednoho místa na druhé. Naplněná city, které dokáže před ostatními utajit, se v jedné chvíli ocitá v černém močálu sebeopovržení a nespokojenosti, v příštím na vrcholu milosrdenství, které si sama udělí. Také bolest, to se naučila brzy, je způsob, jak plout dál.

Zdravý se světla nebojí Vystudovat na zdravotní sestru pro ni přestane být posláním. Promění se v nutnost, jediný způsob, jak si cizí kontinent prisvojit a zároveň si ho držet od těla. Ovládnout ho. Na otcovu radu chodí tři roky do školy pro hospodyňky a sežene si mizerně placené místo dětské ošetřovatelky v dětské nemocnici v Leopoldstadtu. Když člověk pochází z prostých poměrů, je těžké si opatřit dobré vzdělání. Teprve v květnu 1924 se otevře jistá možnost. Ve Vídni, která se před několika lety stala samostatnou spolkovou zemí se

sociálnědemokratickou vládou, nabízí nemocnice v Lainzu tříleté vzdělání pro diplomované sestry. Anna Katschenková složí přijímací zkoušky bravurně. Součástí výuky je i dobrovolná práce a při zahájení velkého sportovního klání rakouských odborů v Trabrennbahnu v Praturu je Annina třída povolána do služby na stanici první pomoci. To ráno na ni opět přišly mdloby, jako vždycky před menstruací, leží v posteli s nohama nahoru, aby krev donutila natéct zpátky do hlavy. (Co má dělat? Tohle je její první zkouška ohněm. Za nic na světě ji nesmí promeškat.) Teď tam všechny stojí! Dvě desítky svědomitých školaček, *Pflegeschülerinnen*, v nažehlených uniformách. Před nimi na klusácké dráze pochodují v perfektních formacích stovky mladých atletů, mužů i žen, pod pestrobarevnými korouhvemi svých svazů, nad nimi nebe tak vysoké, hluboké a modré, jak může být jen letní nebe, a lehký vítr napíná vlajky nad přeplněnými tribunami. Později si vzpomněla na dirigenta na tribuně absurdně oblečeného do fraku a na jeho komicky trhavé pohyby, jimiž řídil orchestr, odněkud z publika smích a hluk pochodujících lidí. Suché bečení žesťů, štěbetání fléten a těžce rytmické, ale trochu roztržité údery bicích. Po jednom kole přehlídky se sportovci pod svými prapory otočili a zamířili k východu. Natáhla krk, jestli snad mezi nimi neuvidí svého bratra, a v tu chvíli ji znovu přemohla nevolnost, a pak už si jen pamatuje, jak se nad ní spolužačky sklánějí, když leží na zádech v trávě. Tolik tváří tak blízko nad ní, že zastínily slunce, a kolem ní se stáhla ta nejčernější noc. V téhle noci hanby poprvé zaslechla hlas svého budoucího manžela –

Pusťte mě k ní, řekl. Jsem lékař.

Doktoru Jekeliovi později vyprávěla, že právě toho dne si uvědomila, že poslání podobné tomu jejímu člověk nedostane jen tak pro zábavu nebo mimochodem, jako milost od Boha, ale musí za to bojovat celým svým životem.

Představil se jako Hauslich, vyprávěla, Siegfried Hauslich, a to, že je doktor, to řekl jen tak, aby se k ní vetřel. Potom

se jí docela nestydatě přiznal, že už ji zdálky sleduje několik měsíců a jen čeká na příležitost přiblížit se k ní a představit se. Pak se spolu procházeli sem a tam po hlavní třídě Pratru, aby se „vydýchala“, a za tu krátkou chvíli se mu podařilo nejen ji zahrnout všemožnými úslužnými radami z oblasti medicíny, ale nadto z ní i vymámit adresu rodičů. Jen o pár dnů později přišel dopis na otcovo jméno, kde se pan Hauslich představil jako student medicíny s velkými ambicemi. Mimo jiné tvrdil, že je pod osobní ochranou Julia Tandlera. Zřejmě kvůli tomu, že se Anna neopatrně podřekla, že tatínek je velkým obdivovatelem profesora Tandlera a všeho, co profesor ve funkci radního městského zastupitelstva pro otázky zdravotnictví a sociální péče dokázal ve prospěch pracujících hlavního města udělat. Otcí Hauslich napsal, že profesor Tandler z vlastní kapsy přispěl na jeho studia a určitě by zaplatil i Annino vzdělání. Člověk věří tomu, čemu věřit chce. Není to tak? Od té chvíle otec ochotně zavíral oči nad tím, že všechno, co Hauslich vypouští z úst, jsou jen prázdné žvásty a bezuzdné vychloubání. Dokonce i nad tím, že je Žid.

a doktor Jekelius ... *Takže Hauslich byl Žid...?*

a ona *Ano, co jste si myslel?*

Tak proč jste souhlasila s tím, že si ho vezmete, když byl Žid?

Pozorovala ten velký obličej s narůstajícími kouty, mohutný orlí nos a jasné upřímné oči pod tmavým, pevným obočím (seděl jakoby ponořený do vlastních myšlenek, ale pohled nikam pohroužený nebyl) a ona si uvědomila, že v té chvíli couvnout nemůže, když mu už svěřila tolik. Doktor Jekelius věděl všechno, co se vědět dalo, o její mrtvé sestře, o úsilí rodiny zvednout se z té porážky, že ji nedokázala udržet při životě. A o *stínu*, poskvrně v jejím životě, o muži, jehož si bohužel vzala, a s tím zatracením žije doposud. To můj otec naléhal, abychom se vzali, řekla. Pro mého otce je důležité nedělat mezi

lidmi rozdíl. Jde o charakter, tvrdil, ne o příslušnost k víře nebo krvi, a vůbec nechápal, že zrovna v Hauslichově případě byl tím nejproblematictější právě charakter. Tou dobou už muselo každému být jasné, že ten člověk svým povinností nikdy nedostojí, tím méně že někdy dokončí lékařské vzdělání. Byl to šarlatán. Kdoví kolik lidí se mu podařilo ošálit krásnými slovy. Už v době, kdy se brali, si opatřila své první místo na porodnickém oddělení v Birgittině špitále na Stromstraße. Teď ona živila jeho a on trávil dny kdesi poblíž v malém pronajatém pokojíku čekáním na větší byt, který jim oběma prý obstarává jeden bohatý strýček. Jako všechno ostatní, co nasliboval, ani tohle se nikdy neuskutečnilo. Jednou večer si dodala odvahy a navštívila ho v jeho ošumělém pokojíku a řekla mu, že jestli okamžitě nedokončí studia, nesplatí všechny své dluhy a neobstará jim slušný domov, požádá o zrušení manželství. Rozplakal se, tenhle politováníhodný muž, padl na kolena a doprošoval se slitování. Od toho dne v Pratru ji miluje slepě a zoufale. Její otec, který se málokdy nechal něčím vyvést z rovnováhy, se nad jejím činem rozlítil. Jenže ona už se rozhodla, byla dospělá, nic ji nemohlo zastavit. Zjistila, že na infekční klinice v Karolínské nemocnici jsou volná místa, a s radostí si podala žádost, ačkoliv si dobře uvědomovala, jak to bude náročné. Veškeré zkušenosti s prací s dětmi získala právě tady u profesora Knöpfelmachera. Její první dva roky na klinice spadaly přesně do doby té nejhorší epidemie záškrtu, jaká kdy Vídeň postihla. Ze čtyřiceti pěti dětí v oddělení, které měla na starosti, zemřelo během prvního měsíce třicet. Dovedete si to představit, pane doktore? Jaké to je mít v náručí chlapečka nebo holčičku, čtyři, pět let starou, a bezmocně se dívat, jak z nich život odtéká. Jediné, co ta léta na klinice udělalo nesitelnými, byl profesor Knöpfelmacher, jeho odvahy, charakter a síla. Ale pak přišly ty zvraty v roce 1934, které všechno doslova postavily na hlavu. Profesor Knöpfelmacher musel z kliniky odejít a s ním řada dalších doktorů. Prožila jsem

několik zoufalých nocí. Mého otce uvrhli noví vládci z Vlastenecké fronty do vězení, protože se proslýchalo, že zpronevěřil peníze z pokladny WATu, a oni se domnívali, že si za ně socialisti pořídili zbraně. Otec byl nakonec osvobozen, mně se podařilo dostat se zpátky do Lainzu, a možná by všechno dopadlo dobře, kdyby se neobjevili nacisti, a těm se samozřejmě podařilo přijít na všechno:

a doktor Jekelius *Prosím? Kdo? Na co přišli?*

a ona *Řekli mně, že samozřejmě nemohou zaměstnat nikoho, kdo byl předtím provdaný za Žida*

a doktor Jekelius *aha, tak zase tenhle Hauslich...!*

Něco na jeho roztržitém, skoro lhostejném způsobu, jakým vyslovil to nenáviděné jméno, v ní způsobilo výbuch.

Dovedete si, pane doktore, vůbec představit, jak mi bylo? Celý život jsem nedělala nic jiného než bojovala za to, abych byla zdravá a vymanila se z dusivého stínu toho muže, a když se mně to po letech věrné služby nakonec podařilo, tak přijdou a řeknou mi, že celá moje práce byla úplně nadarmo?

Jekelius nehnul ani brvou.

Nic z toho, co jste udělala, nebylo nadarmo, paní Katschenková.

Ještě dlouho po válce, když byl Spiegelgrund uzavřen a když se dostalo na veřejnost, co se tam s dětmi dělo, vybavovala si skoro slovo po slovu, jaké mezi nimi padaly repliky toho dne, který, jak se ukázalo, se stal posledním, kdy k němu přišla na terapii. Jak s pláčem přiznala, že se uzdravila díky práci, nebylo to nic jiného než dobrá obětavá práce, a jak on potom naprosto klidnými a kontrolovanými pohyby vytáhl z kapsy saka kapesník, pečlivě jej rozprostřel a pak jí ho podal. *Mám naprosté pochopení pro vaši svízelnou situaci*, řekl, a *stojíte v první linii* a taky řekl: *nemáte se absolutně zař stydět*. Po několika měsících se doslechla, že doktora Jekelia jmenovali primářem nově zřízené kliniky pro děti a mládež na Steinhofu, Wiener

städtische Jugendfürsorgeanstalt, „*Am Spiegelgrund*“, a že nové zdravotnické úřady města shánějí personál. Váhala asi týden, než našla dost odvahy, aby zavolala. Potom to bylo použito proti ní. Už tenkrát musela dobře vědět, čím zájmy Jekelius zastupuje a jak se ve Spiegelgrundu s dětmi zachází, ale to ona rozhodně popírala. Znovu a znovu opakovala to, co řekla Jekeliiovi hned poprvé, kdy se setkali: přeje si jen jediné, aby zase mohla pracovat s dětmi. Tentokrát se žádost nevrátila jako vždycky předtím s vysvětlením, že její vzdělání a praxe jsou nedostačující, nebo dokonce nevhodné, tentokrát ji zavolali přímo na personální oddělení k dlouhému pohovoru, kde se k jejímu překvapení ani slovem nedotkli předchozího manželství ani bratrovy či otcovy ilegální politické činnosti, a když asi po týdně dostala písemné sdělení, že práci dostala, rozplakala se štěstím. Pochopila, že doktor Jekelius nad ní i v budoucnu bude držet ochrannou ruku.

III

Spiegelgrund

Steinhof V povědomí měla tuhle nemocnici uloženou jako pojem už dávno předtím, než ji spatřila na vlastní oči. Na Steinhofu, říkalo se. Ta a ta osoba leží na Steinhofu. A vždycky se to vyslovilo šeptem, tiše, s očima upřenýma někam jinam. Na Steinhofu ležel spoustu let její dědeček z otcovy strany, a když na to už byla podle rodičů dost stará, mohlo jí být tak devět, deset let, směla tam s nimi chodit na návštěvu. Vzpomíná si na úzká schodiště plná mužů v ústavních šatech. Na obhroublé neoholené tváře a upřené, zvláštní světlé oči, které ji sledovaly na každém kroku. Vzpomíná si na křik, hlasité a děsivé výkřiky jako od dobytčat na jatkách, jež zničehonic pronikaly z otevřených sálů a občas vyvolávaly výbuchy vzteku ze strany sester a ošetřovatelů, kteří se hned přihnali po chodbách dlouhými kroky, aby co nejrychleji překonali vzdálenost, jako nějakí běžci při tréninku. Ale stejně často tyhle výkřiky vůbec žádnou odezvu nevyvolaly. Pod hrůznými výbuchy ležela ještě jedna blána zvuku vzdouvající se tisícovkou nepřetržitě mumlajících hlasů. Ty si šeptaly nebo drmolily samy k sobě nebo jen tak pro sebe. Kdesi hluboko v nitru téhle katedrály hlasů ležel dědeček mlčky ve své posteli. Tatínku, ty mě nepoznáváš? ptal se otec pokaždé s různým stupněm úzkosti. Dědeček ho nepoznával, ale občas natáhl ruku a položil ji Anně na hlavu asi tak, jako se člověk dotýká předmětu, na nějž by si chtěl sáhnout, ale neodvažuje se. Matka s nimi nešla nikdy. Prohlašovala, že dědeček teď platí *cenu za život opilce*, a nikdy neopomenula jedinou příležitost, aby připomněla, co všechno si otec musel kvůli svému otci, který propadl alkoholu, odříct, ale pro otce tyhle

návštěvy nebyly žádnou obětí. Potom se otec s dcerou pokaždé chvíli procházeli v ústavním parku nebo si vyšli k nádhernému kostelu Otto Wagnera, jenž se tam skvěl se svou měděnkovou kupolí a čtyřmi anděly s rozpjatými křídly, kteří střežili bránu u vchodu. Anna si na ústav pamatuje jako na prostředí stále plné lidí, starých i mladých. Někdy byli ve skupinkách venku i pacienti v pyžamech, ale také dvojice oblečené jako výletníci, občas celé rodiny, chlapci v kalhotách ke kolenům a holčičky s mašlemi ve vlasech, a cestou nazpět býval v tramvaji pěkný nával. Skoro jako kdyby si celé město vyšlo na hromadnou poutní cestu a pak se všichni rozjařeně zase vraceli domů. Po několika letech přemístili dědečka do nemocnice v Ybbsu, a tím pro Annu návštěvy skončily. V rodině se posléze říkalo, že měl štěstí a smrt ho dostihla včas. Jak to vlastně myslí, to se nikdy hlouběji nerozebíralo.

Už jste někdy pracovala s idioty, sestro Anno? Steinhof, s nímž se setkává teď, nemá nic společného s tím nemocničním prostředím, kam kdysi s otcem chodila na návštěvu, kromě zdí a ornamentů na fasádě. Leden 1941. Zamračený klidný bezvětřný den. Vedle císařských hodin u vchodu plihne nacistická vlajka jako přilepená k žerdi. V parku pod stromy bez listí působí pavilony se svými vysokými zdmi a zamřížovanými okny jako bunkry. Anna Katschenková se přihlásila v kanceláři v pavilonu 1 a tam dostala pokyny, kam se má dostavit. Ale vzápětí už jí svižným krokem přichází po hlavní cestě v ústřety vrchní sestra Klara Bertha. Bertha je vysoká, určitě by se dalo říct elegantní žena ve středním věku, která by dokázala vzbudit respekt v jakémkoli povolání. Když s někým mluví, ať už jsou to pacienti či kolegové, jako kdyby si stále udržovala jistý odstup, vždycky trpělivě vyčká, byť možná trochu popuzeně, co má dotyčná osoba na srdci, a potom odpoví: jasně, zřetelně, důrazně. Cestou k *jejich* pavilonu s pedagogickou důkladností ukazuje budovy, jež se pořád ještě počítají

ke „starému“ Steinhofu, a pavilony patřící k nově zřízenému ústavu péče o děti a mládež. Posledně jmenované mají lichá čísla, 3, 5, 7, 9, 11 a 13, vysvětluje. Chtěli jsme se vyhnout smíšeným oddělením, takže v pavilonech 3, 5 a 9 jsou děti z Lustkandlgasse, v sedmičce z Juchgasse a pavilony 15 a 17 jsme vyhradili pro psychopaty obou pohlaví, těžce postižené malé děti a děti znetvořené, které si vyžadují nejen zvláštní péči, ale také musí být pod neustálým dohledem. Tam budete pracovat vy, sestro Anno. Anna Katschenková dodává, že je zvyklá na práci s těžce nemocnými dětmi z dřívějšíka, a využívá téhle příležitosti, aby upozornila na dlouholetou službu u profesora Knöpfelmachera. Vrchní sestra vyčkává se shovívavým, skoro unaveným úsměvem, než Anna domluví, a potom říká: obávám se, že těmhle maličkým moc naděje nezbyvá. To už jsou u cíle, dveře pavilonu se otevírají a za nimi stojí mladá sestřička, představuje se jako sestra Hedwig, a za ní na úzké chodbě vycházejí z různých dveří ostatní členové personálu. Bertha některé z nich představuje jménem a titulem: Emilie Kraguljová, Hildegard Mayerová, Cläre Kleinschmittgerová. Kraguljová a Mayerová pracovaly na Steinhofu s mentálně postiženými už v minulosti, ale v novém místě se musely hlavně naučit pracovat s dětmi. Moc velký rozdíl v tom není, podotýká Mayerová, sestra s břitkým jazykem a tlustým tělem. Kleinschmittgerová, vysvětluje Bertha, slouží na oddělení menších dětí. V pavilonu 15 jsou tři taková oddělení: pro kojence, pro batolata do tří let a to poslední pro děti do šesti, sedmi let. Tohle oddělení sice má i pedagogy, ale bohužel tyto děti postrádají schopnost naučit se i ty úplně nejjednodušší dovednosti. Když Bertha tohle řekla, otočila se Kleinschmittgerová na Annu a usmála se. V úsměvu se zračil strach i úlisnost. Možná se dal tušit i určitý náznak žárlivosti, tenhle revír si musím ochránit. Nebo jen nevěděla, co od ní může čekat nebo jestli se vůbec může odvážit něco říct. Mezitím sešel z horního patra doktor Gross a hlasitě lamentoval, že ho zdržel jeden

telefonát, a okamžitě se ujal toho, co by se dalo nazvat improvizovanou prohlídkou. Pavilon, stejně jako ostatní budovy v areálu ústavu s centrálním schodištěm, je přirozeně rozdělen do dvou oddělení na patře, jedno pro kojence a druhé pro malé děti, za něž nesou odpovědnost doktor Gross a doktorka Marianne Türková. S tou se Anna setká později. Také ona původně pracovala na Steinhofu: křehká malá žena ve středních letech, působí uzavřeně a trochu umíněně, jedna z těch, kteří odvádějí každodenní práci s neúnavnou cílevědomostí, v níž se nenajde prostor pro soucit ani chybný úsudek. S doktorem Grossem je to jinak. Když mluví, rozmáchle gestikuluje a jeho pohyby jsou napohled netrpělivé a bezděčně. Tou dobou už si osvojil roztržitý způsob hovoru, ustavičně mění téma i tón, jak to často dělají muži vědomí si své důležitosti, jeho hlavním cílem je zřejmě znejistit toho, s kým mluví. *Už jste někdy pracovala s idioty, sestro Anno?* Zeptá se náhle, ale ani se neodmlčí, aby si poslechl její odpověď, jako kdyby ta otázka byla zcela nepodstatná, mezitím stačí otevřít dveře do jednoho ze sálů a Bertha, Kleinschmittgerová a Mayerová ho okamžitě následují dovnitř, jako kdyby je tam odfoukl průvan. Sály, do nichž vcházejí, nejsou velké, u každé stěny je pět až deset postelí, umyvadlo a stůl na přebalování. Postele jsou kovové, natřené nabílo, s vysokou pelestí. Kolem některých postelí je mříž, ty jsou umístěné při krátké stěně, asi aby k nim byl snazší přístup. V jedné z klecových postelí sedí na bobku a v mírném předklonu skoro dospělá dívka. Čelisti, jako mlýnské kameny, cosi drtí a oči se zoufale snaží zachytit nějakého předmětu v jejím zorném úhlu, deky, polštáře, vnitřní strany mříže, kterou pátravě a s důkladnou pečlivostí osahává konečky prstů, jako kdyby šlo o nějaké tajné písmo. Přítomnost personálu nevnímá. Všude, nejenom v kojeneckém oddělení, děti leží v posteli. Gross přechází od jedné postele k druhé, ukazuje vlevo, vpravo, jako kdyby se jednalo o muzejní kousky, které jim chce předvést. Anna stačí vnímat jen střípky toho, co říká. *Idiocie,*

Morbus Little...Epileptiky držíme, jak vidíte, v klecích. To poslední platí o dívce v klecové posteli. Pro Annu tyto děti zatím nemají ani jméno, ani diagnózu. Vidí jen těla: část z nich leží jako dávno opotřebované přívěsky k ohromným lebkám pokrytým světlými kojeneckými vlásky a filigránskou sítí bledých žil na lebečních kostech a spáncích. Některá těla jsou tak vyzáblá od nádorů, které je zevnitř rozežirají, že se kosti tlačí kůží ven, žebra hrudního koše skrz břicho a prsa, jařmová kost a čelisti z ochablých lícních svalů. A všude křik a hluk: všechno od chraptivých výkřiků po zvláštní kloktavé a bučivé zvuky nebo duté sténání jako od zvíře v říji, takové ze sebe vydává chlapec s rozštěpem patra, právě když ho mívá doktor Gross, vysvětluje a ukazuje. *Cheilognathopalatoschisis. Matka, alkoholička, dítě odložila, když viděla, jak vypadá. Tomu člověk docela rozumí.* Přehnaně dvorným gestem pomáhá doktor znetvořenému chlapečkovi vstát, chytne ho za pravou ruku a zvedá. Rozštěp je tak široký, že je vidět do nezakrytého jícnu. Když se doktor chlapce dotkne, přechází sten v bezmocné klokotání a dvě lesklé modré oči se snaží zachytit její pohled s tak zřejmou rozvahou, že ji to vyděsí víc než jeho křik. Většina dětí ale v postelích sedí nebo leží mlčky, s prsty roztaženými nebo zastrčenými mezi vlhké rty a pohledy obrácenými do sebe nebo nepřítomně upřenými na průvod v bílých pláštích, který prochází kolem, jako kdyby to neustálé vzlykání a nářek, jenž naplňuje sál ode zdi ke zdi až ke stropu, nepocházel od nemocných, ale odněkud z dálky: ohromná vzdálená vlna hluku deroucí se sem po tisíciletí teď prorazila přehrady a pohltila všechny a všechno v sále, děti i s postelemi a průvod v bílých pláštích, jenž se nad postelemi sklání. Hluboko pod tímto hlukem, na zádech a s tváří nepřítomně obrácenou ke kalné hladině někde tam vysoko nahoře, kde se setkává prostor a hlasy, leží trochu starší dítě s pletí bledou jako panenka. Pět nebo šestileté, soudě podle dospělejšího tvaru obličeje, hlavu neúměrně velkou oproti krátkému trupu a tenkým, jemně

tvarovaným pažím a nohám. Vlastně každý rys je vycizelován s téměř nepochopitelnou přesností, od úzkých prstů s lesklými nehty ve tvaru půlměsíce spočívajícími na příkrývce, po hlavu připomínající panenku s porcelánovou pleť, špičatou bradou, půvabnými ústy a skoro ironicky vytvarovanými rtíky. Oči má temně modré s těžkými aristokratickými víčky a nad nimi vysoké, krásně klenuté čelo, z něhož jsou dozadu sčesaný tenké vlásky s nápadně načervenalým odleskem. Takovému rozhraní vlasů říkala Annina matka perfektní. Perfektní čelo je takové, kde tenké, ale výrazné kořínky vlasů ubíhají jako jemné štepování zhmotněné linkou ve tvaru lehce napnutého Amorova luku. (To se Anna dozvěděla, protože sama takové perfektní čelo neměla.) Holčička se jmenuje Sophie Althoferová, informuje sestra Kleinschmittgerová a předstírá, že uhlazuje příkrývku na dívčině těle. Její matka je tu skoro každý den, vysvětluje, ale vzhledem k tomu, že doktor Gross očividně nestrpí, aby si ošetřovatelky spolu povídaly, když on přednáší, významně zakašle a potom hlasitě a zvučně vysloví diagnózu. *Achondroplasia kombinovaná se slabomyslností nejvyššího stupně.* Ani dívčině matce se nikdy nepodařilo z ní dostat jediné kloudné slovo, dodává a usmívá se na Annu Katschenkovou, jako kdyby se ji snažil odradit, ať se ani nepokouší. Prohlídka skončila. Vrchní sestra Bertha okamžitě pochopila proměnu jeho tónu a otočí se. *Sestra Cläre teď ukáže Anně praktické záležitosti,* přikazuje a Anna Katschenková následuje Cläre Kleinschmittgerovou po chodbě a pak dál k toaletám a sprchám. Sestra Cläre ukazuje, kam patří umyvadla a mísy, kde je skříňka s obvazy a kde se skladuje ložní prádlo, v jakém pořádku jsou na policích srovnány ručníky a prostěradla. Pak se zastaví v sanitární místnosti, kde mladá žena, která jí přišla otevřít, Hedwig Bleiová, umývá mísu. Sestra Hedwig je mladá a silná. Přes hřbet nosu má pihatou cestičku, paže silné a svalnaté. Podle všeho nemá strach porušit místní stavovskou hierarchii a oslovit nadřízeného, aniž by k tomu byla vyzvána.

Ukazuje na plechovku krému na ruce, kterou si postavila vedle výlevky. *Lidi z venkova se o sebe umí postarat*, říká a vysvětluje, že to je stejná mast, jakou v mládí mazala zanícená nebo popraskaná kravská vemena. A jako kdyby odpovídala na otázku, ano, pochází z Grünbachu v Mühlviertelu. Tahle mast je dobrá i na rozpukanou kůži. Jednu chvíli leží jejich čtyři ruce vedle sebe na pultě a mladá slečna Bleiová se neudrží: *Vidím, že nejste vdaná, sestro Anno*, komentuje. Při tom urputném vymývání láhví a skleniček si vůbec nevšimne, že Anna Katschenková doslova ztuhne, a hned pokračuje dál: *Práce jako tahle se rozhodně nedá spojit s rodinou, mužem a dětmi, o tom jsem přesvědčená. Je rozumnější počkat*. Cestou zpátky procházejí znovu kolem holčičky Sophie s rysy sladké a přemoudřelé panenky. Anně připadá, jakoby ji dívčin pohled sledoval. Zřítelnice skryté za aristokraticky vypouklými víčky, půvabné malé rtíky opovržlivě zkřivené.

Služební povinnosti Nevěděla přesně, co od nového místa očekává, protože své naděje vkládala spíš do doktora Jekelia než do zaměstnání samotného, ale každopádně si nepředstavovala, že se bude starat o tak vážně postižené děti. Ne že by neměla zkušenosti s péčí o nemocné děti nebo fyzicky zesláblé či dementní starce. Ale pacienti, o které se starali tady, byli natolik znetvoření nebo jejich nervová soustava tak poškozená, že se to vymykalo jakýmkoli kategoriím. Její vzdělání směřovalo k tomu, jak si poradit se zraněním nebo obyčejnými chorobami, ne s dětmi, které neovládají své končetiny a kdykoli je může postihnout záchvat, šermují pažemi, prskají, plivou, koušou. Nebo dětmi, jejichž utrpení je tak strašné, že bezustání křičí. Jediné dlouhé nekonečné vytí, a člověk přitom ani neví, kde je bolí nebo jak by jejich bolest zmínil, vlastně vůbec nebylo jasné, jestli jim úlevu přináší něco jiného než morfiu, které se zde ordinovalo v takovém množství, až to děsilo. Navíc se neustále cítila pod dohledem, a to situaci rozhodně nezlepšilo.

Jakékoli zaváhání, jakýkoli projev nechuti nebo nelibosti z její strany byl vnímán jako znamení, že není schopná splnit svěřený úkol. Zejména sestra Mayerová si zřejmě umanula, že na novou sestru dohlédne. Ačkoliv formálně byla Katschenková podřízená, vždycky jen ironicky zvedla jedno obočí nebo se lehce pousmála a strojenou pomalostí, s níž prováděla příkazané úkony, dávala najevo nespokojenost s tím, jakým způsobem povel dostala, nebo že vůbec nějaký dostala. Mayerová sloužila ve dvoře už dlouho, jak to sama vyjádřila, a stejně jako řada dalších ošetřovatelek, které tu dříve pracovaly v blázinci, zacházela s dětmi na oddělení tak, jako by to byly věci. Bezcitně tahala ty řvoucí uzlíky z postele a vláčela je pod rameny jako balíky nebo němě tváře na porážku. A vždycky zpoza otevřených dveří, nebo každopádně odněkud po straně nebo nepřímo, pozorovala vystrašeným těkavým pohledem jakékoli Annino konání také Cläre Kleinschmittgerová. Jejich pohledy se ale nikdy nestřetly, nikdy si spolu nevyměnily víc než pár slov. Kleinschmittgerová se vždycky obklopovala kolegyněmi, nebo alespoň jednou z nich, mezi něž patřila sestra Sikorová, Erna Storchová nebo Emilie Kraguljová. Anna je nejednou zahlédla, jak si spolu důvěrně špitají na chodbě nebo v koutě nemocničního sálu, a okamžitě ztichly, když šla kolem nich. Tahle věc ji trýznila, bolela a sžírala tak dlouho, že jednou o polední přestávce zaklepala u vrchní sestry a zeptala se, jestli by si mohla vzít půlhodinu volno a promluvit si s doktorem Jekeliem. Doktor Jekelius má služební povinnosti, odpověděla sestra Bertha krátce takovým tónem, jako kdyby to byla neslýchaná opovážlivost vůbec jeho jméno vyslovit. Můžete si promluvit se mnou, sestro Anno, jestli lze vaši záležitost vyřešit prakticky, nebo se obraťte na osobní oddělení. Anna Katschenková v té době už pochopila, že doktor Jekelius není jen ředitelem kliniky ve Spiegelgrundu, ale kromě toho je pravou rukou městského radního Maxe Gundela v nově zřízeném odboru lidové zdravotní péče. Gundelovi se podařilo prosadit

rozhodnutí, že se sloučí veškeré dětské domovy a nápravná zařízení pro mládež do jedné kliniky. Spiegelgrund byl jeho dílem. Jekelius měl za úkol se postarat, aby všechny děti, které „potřebují zvláštní léčbu“, byly přepraveny sem, což ovšem obnášelo spoustu úmorných cest. Když Jekelius nebyl na klinice, prováděla veškerou administrativu doktorka Margarethe Hübschová. Byla to světlolvasá, bytelně stavěná žena ve středním věku, asketických rysů, která se v ústavu objevovala ve dvoudílném kostýmku s vlasy v přísně utaženém drdůlku v týle a s odznáčkem NS-Frauensschaft viditelně na klopě. Zdravila předepsaným německým pozdravem, který se Anně tak strašně moc přičil. Jistěže byla zvyklá pracovat pod kuratelou přísné disciplíny a pořádku, kdy zaměstnanci vědí, co se od nich očekává a kudy vedou hranice jejich práv. Vždycky se v jasně vymezeném řádu cítila dobře. Ale vojenský režim, jaký vládl v ústavu, ji roztrpčoval. Nemocnice jako by se proměnila v kasárna. I způsob, jakým nadřízení mluvili se svými spolupracovníky, byl tady úplně jiný. Doktor Köpfelmacher byl zásadový a stál si za svým rozhodnutím, ale vždycky se na své podřízené mile a povzbudivě usmál. Doktorka Hübschová se pohybovala mezi jakousi formální úsečností a naprosto ledovým sarkasmem. Anna se cítila nejistá. Sestru Kleinschmittgerovou každou chvíli zahlédla, jak se s pátravým pohledem zdržuje ve dveřích, jako kdyby jen čekala, až se Katschenková dopustí chyby a upadne do nemilosti u doktorky Hübschové nebo doktora Grosse. Několik nocí ležela Anna beze spánku a přemítala. Výpověď samozřejmě není řešení, zpátky do Lainzu se za žádných okolností vrátit nechce. Zbývalo jediné východisko. Jednou po večeři řekla matce, že má schůzku s kamarádkou a sedla na osmičku. Tou tramvají jezdila každé ráno do práce, ale tentokrát jela až na zastávku Alser StraÙe a pak svižným tempem pokračovala nahoru k Michelbeuernu. Teprve když stanula před širokými železnými vraty na MartinstraÙe, došlo jí, jaký neslýchaný čin právě hodlá spáchat, ne to,

že se *někam vnucuje* (i když ani to se jí nepodobalo), ale protože věřila, že on má moc zrušit, nebo alespoň zmírnit důsledky rozhodnutí, k němuž ji sám povzbuzoval, když ho vyhledala. Doktor duše, který nepotřebuje oči k vidění. Dokáže ho přimět, aby pochopil, že tahle práce pro ni není? Ale na dveře nezazvoní, tak daleko to nedotáhne. Zůstane stát na protějším chodníku, neschopná kroku a neschopná zazvonit, stejně jako neschopná odtamtud odejít. Kolem projede několik aut v obou směrech. Když poslední zabočí za roh, ozvou se náhle na dlažbě chodníku kroky. Otočí se. Je to on. Třebaže tma je taková, že je vidět sotva klobouk a plášť, okamžitě pozná jeho lehkou pružnou chůzi. Najednou ji popadne strach, že ji uvidí, vklouzne do jedné domovních dveří, kroky se vzdalují, a když se nakonec odváží vykouknout ven, je pryč. Asi stihl zabočit za roh. Utíká za ním a zároveň si uvědomuje, jak ubohý dojem na něj asi udělá. Ale ulice před ní je prázdná. Jestli šel touhle cestou, tak se musel propadnout do země. Vtom uslyší zvuk startujícího auta. Ve vzdálenosti sotva padesáti metrů se rozsvítí dva silné reflektory. Auto měkce vyjíždí z garáže. Reflektory zaměří cizí ženu stojící na chodníku. Když auto dojede až k ní, žena se skloní a řekne cosi do staženého okénka. V autě sedí Jekelius. To vidí jasně. Kdo je ta žena, neví. Žena se každopádně zasměje, krátce a strojeně, a posadí se vedle něj. Auto projíždí kolem a ani jeden z nich si jí nevšimá. Není zklamaná, jen uvnitř cítí prázdnotu. Odchází po Alser StraÙe a vrací se tramvají zpátky. Doma se jí matka neptá, kde byla. Ví dobře, že dcera žádné přítelkyně nemá, rozhodně ne takové, které by mohla navštívit tak pozdě večer.

Matka a dcera O několik dnů později narazí v kanceláři pavilonu 1 na paní Althoferovou, která se nejdřív ptá po doktoru Jekelioví a potom, když se dozví, že doktor odešel za služebními povinnostmi, chce mluvit s doktorkou Hübschovou. Paní Althoferová jako by své trpasličí dceři z oka vypadla.

Tytěž narudlé řídké vlasy, stejně dokonalé čelo. Pohled pod hlubokým obloukem víček je ale tak těžký, že se nedokáže zvednout nahoru až k Annině tváři. *Mám domluvenou schůzku na devátou hodinu, ale doktorka Hübschová zřejmě není k zastížení,* říká a pohled jí kolem Anny ubíhá po zábradlí někam dál. Katschenková odpovídá, že s touhle věcí nemá nic společného, a navrhuje, ať paní Althoferová poprosí sekretářky o sjednání nové schůzky. Ale paní Althoferová trvá na domluvené schůzce a hlasitě se jí dožaduje kvůli své dceři. Tvrdí, že ji doktorka Hübschová osobně ujistila, že se dcera uzdraví, a jak to s tím slibem teď vypadá? *Držíte moji holčičku zavřenou ve dne v noci. Nedostává nic jíst ani pít! Zacházejte s ní hůř než se zvířetem!* Ke svému překvapení Anna náhle svírá ve svých rukou tvrdě zaťaté pěsti paní Althoferové. Na kratičký okamžik se dostavilo překvapení z neuskutečněné nebo v zárodku potlačené potyčky a je silnější než vztek, který ji vyprovokoval. Ty dvě, matka a sestra z oddělení, teď stojí na schodišti s tvářemi těsně u sebe. Potom to cvakne ve dveřích o něco výš a přes zábradlí se nakloní postava doktora Grosse v bílém:

Doktorka Hübschová je dnes nemocná.

Ale můžete mluvit se mnou, paní Althoferová, jestli si přejete...!

Později ten den hřímal doktor Gross před Annou a jejími novými kolegyněmi o tomto druhu žen a zejména matek, k nimž počítal paní Althoferovou: taková se nedokáže rozhodnout, jestli si dítě ponechá, nebo ho odloží. A protože se nedokáže vyrovnat se svým svědomím, bloudí jako duch, který po smrti nenachází klidu, kolem ústavu, kde je o dítě pečováno, a zároveň hlasitě naříká nad tím, jak politováníhodně a špatně s její holčičkou zacházejí a jak nepřátelsky se k ní jako k matce personál chová. Ale ve skutečnosti je to jen taková hra od začátku až do konce, vysvětluje doktor Gross, protože v duchu paní Althoferová moc dobře ví, že si své dítě může kdykoli vzít domů. Samozřejmě navzdory radě lékařů, ale jakou to hraje roli? Má právo na své straně, matka

má vždycky právo na své straně. Jenže problém je v tom, že ona to ve skutečnosti vůbec nechce. Ve skutečnosti totiž paní Althoferová dobře ví, že kdyby si jednou opravdu přitiskla Sophiino znetvořené tělo znovu na hrud', nebude vědět, co si počít. Protože ona nemá čas, aby se dívka věnovala. Musí pracovat. Mají sotva na jídlo. A kdo se o malou Sophii postará v době, kdy ona sedí v kanceláři? Paní Althoferová přece, jak sama několikrát zdůraznila, zastává důležitou a odpovědnou práci sekretářky v jedné velké advokátní kanceláři. A matka paní Althoferové, která dříve vždycky o dívku nesmírně obětavě pečovala, když její dcera byla v práci, teď už pár týdnů leží v nemocnici se žlučovými kameny. A muž narukoval. Tak to v současnosti vypadá v mnoha rodinách. Je válka. Každý musí být připraven na jistou oběť. Takže ve skutečnosti je tohle tvrdošíjné domáhání ze strany paní Althoferové jen způsob, jak uchlácholit špatné svědomí, jež ji zevnitř neúprosně hlodá. Protože dokud sem bude paní Althoferová bez ustání docházet a kontrolovat a stěžovat si, potom alespoň vzbuzuje *zdání*, že něco dělá. Ačkoliv sama v hloubi duše dobře ví, stejně jako všichni ostatní, v jak zuboženém a přímo odpudivém stavu se dítě nachází, jak je zoufale slabé a *nedůstojné*. Paní Althoferová to ví, jen nedokáže vzít do úst ta patřičná slova, káže doktor Gross. Ve skutečnosti by nám měla být tak neskonale vděčná, jestliže dokážeme z jejích beder tohle břímě sejmout, že by si nestačila lámat hlavu s tím, *jak* svou vděčnost vyjádřit. A to přirozeně platí o všech ostatních matkách, které nám pořád vyčítají, že jsme jim ukradli dítě.

Decursus morbi Večer dostane Sophie vysokou horečku. Anna Katschenková není ve službě, ale podle zápisu denní sestry předchází onemocnění krátce po poledni několik hodin úzkosti. *Dítě se zmítá v posteli a vydává krátké a skoro neslyšné výkřiky.* Následující ráno je perfektní čelo poseté lesklými krupějemi potu. *Dítě má vysokou horečku, 38,5.* V příštích měsících a rocích

potom Anna ve funkci sestry na oddělení vede podobné denní záznamy. Tehdy ale zapisovala stav Sophie Althoferové rznější ruka než Annina, zdobným písmem s mírným náklonem. Ve spise Sophie Althoferové se vypráví o dívčině původu: jak se dítě, „vytoužená holčička“, narodila dvěma napohled zcela normálním rodičům. Žádní sourozenci. Při porodu bylo nicméně shledáno, že dítě má nevyvinuté, krátké končetiny, tedy zejména ruce a chodidla, a nápadný výstupek na hrudní kosti, takzvaný ptačí hrudník neboli *pectus carinatum*. Následkem znetvoření je hrudní koš příliš úzký a špičatá žebra hrozí proniknout do vnitřních orgánů. Zpočátku se s dítětem prováděla různá cvičení, bylo ukládáno do kolébky, aby se samo pokoušelo údy narovnat. Na radu domácího lékaře koupe paní Althoferová dítě každý večer v roztoku kamenné soli a nakupuje všechny doplňky stravy, jaké se jen dají sehnat: viganol, biomalt, rybí olej a jiné. Ve věku tří a půl let v souvislosti s nachlazením si dítě stěžuje na silnou bolest hlavy a poté onemocní s podezřením na obrnu, dostane vysokou horečku a prudkou svalovou bolest, a ačkoliv až do té doby vykazovalo zcela normální mentální vývoj, nakonec přestane mluvit a jakýmkoli způsobem komunikovat s okolím.

21. 1. 1941

... je dítě přijato do Spiegelgrundu, protože matka prý „už to dál nezvládá“.

22. 1.

[*tyto zápisky jsou vedeny rukou doktora Grosse:*]

... Dítě poměrně dobře živěné, nachází se ve všeobecně dobrém stavu. *Eigenreflexe seitengleich in normaler Stärke auslösbar.*

Babinski, Resselime negativní.

Dítě většinou leží na zádech, ale skoro nehýbe ubohými pahýly, které má místo rukou a nohou. Nedokáže sedět bez opory, hlava bezmocně padá dozadu.

Zaměří oči na pevné předměty, ale nesnaží se je uchopit.

Oční kontakt téměř žádný.

Při vyšetření působí dítě *mimořádně idiotským dojmem*.

2. 2.

[poznámky vedené střídavě rukou doktorky Türkové a doktora Grosse, doplňované denní sestrou ve službě]

...Sophie podle všeho netrpí fyzickými bolestmi, ale nepřetržitě tiše a trhaně naříká

(zejména v ty dny, kdy je matka na návštěvě)

Sophie je tichá a poddajná, ale jí, jen pokud ji někdo krmí lžičkou, vypadá to, že necítí hlad v normálním slova smyslu

Úbytek váhy: 800 g.

8. 2.

Prudké, téměř epileptické záchvaty. Je přivázána, aby se předešlo zranění.

Dívka stále odmítá přijímat potravu.

Luminal.

9. 2.

Pokračující křeče, ačkoliv v menší míře –

Pokud se stav do večera nestabilizuje, podá se luminal.

11. 2.

Žádný pokrok: viditelné zhoršení celkového stavu,

dítě nadále ubývá na váze, ztráta 800 g.

Celkový stav: slabost.

Apatie.

V tomto stadiu píše paní Althoferová dopis vedení ústavu a požaduje vrátit dítě do domácí péče. Jako důvod uvádí, že se jí při poslední návštěvě nepodařilo s holčičkou navázat kontakt, což označuje za „něco úplně nového“. I když se Sophie

s ostatními nedorozumívá „normálním lidským způsobem“, má matka s dcerou podle paní Althoferové svůj vlastní jazyk, jímž [spolu] naprosto „plynně“ mluví. Holčička mívá dobrou náladu a často se směje. *Když jsem ji vzala kolem pasu a vyhodila do vzduchu, zajíkala se smíchy a svým tichým hláskem šeptala „maminko!“ S nevýslovnou bolestí si teď musím přiznat, že už to není ona, jak bývala. Píšete... [paní Althoferová zde naráží na předchozí dopis doktora Jekelia], že žádné přání na světě mou dceru neuzdraví a že ve Spiegelgrundu se jí dostane té nejlepší péče a opatrování, jaké dítě potřebuje. Mám snad podle vás být vděčná za to, že moje dcera už ani nepoznává svou vlastní matku...?*

16. 2.

Horečka 39,0.

Podezření na zánět průdušek, ordinovány léky na rozpouštění hlenů.

Když Katschenková večer obchází sály, vypadá to, že Sophie po dlouhé době klidně spí. Křečovité stažené rysy ve tváři jsou uhlazené. Anna by jí ráda položila ruku na tvář. Ale je tu tolik jiných dětí. Za chvíli už ji volají do pavilonu 17, kde jeden chlapec tluč hlavou o zeď, a je nutné ho přivázat. Ve vedlejším sále dostal jiný pacient spálu a musí se umístit do karantény. Hildegard Mayerová křičí na jedno děvče. Křičí a mlátí. Je opravdu v hrozném rozpoložení, sestra Hilde. Než se Anna vrátí do pavilonu 15, přestěhovali Sophii do přízemí. Horečka zase vyletěla nahoru. Dýchá nepravidelně, výdechy se z neforemně vytrčeného hrudníku derou přerývaně, jeden po druhém. Tvář má sinalou a nepřírozeně lesklou jako kus křídového papíru. Pokud se dřív pod těžkými víčky skrýval pohled, teď už tam není nic. Anně Katschenkové najednou připadá, že by to klidně mohla být i stěna: hladká a odmítavá. Hned ten den je odeslán poštou takzvaný *Schlechtmeldung*:

Vídeň, 16. února 1941

Paní Althoferové

S politováním musím oznámit, že zdravotní stav vaší dcery se podstatně zhoršil. Její stav je v současné době nutno považovat za znepokojující.

Ředitel

Dr. habil E. Jekelius

Ráno společně omývají tělo Sophie Althoferové. Anna Katschenková drží mrtvolu ve svislé poloze a jedna z pomocnic mezitím shazuje z postele matraci a prostěradlo. Tělo je podstatně lehčí, než si Anna představovala, udrží ho jako nic. Nápadně klenutý kuřecí hrudníček jí pohodlně zapadá do levého předloktí. Z chodby zazní pronikavý a vysoký křik a na chvíli se Anny Katschenkové zmocní strach, že sem přijela paní Althoferová a že bude muset osobně mrtvé dítě matce odnést. To ale křičí jiné dítě. Dopis matce o dívčině zhoršeném zdravotním stavu je záměrně odeslán tak, aby jí byl doručen pozdě, a možná se paní Althoferová ani nedostaví, protože jak to předtím vyjádřil doktor Gross: matky strašlivě vyvádějí, dokud jejich děti jsou tady u nás, ale jakmile děti zemrou, požádají nás dopisem, ať se o všechno praktické postaráme, že nám náklady uhradí, děkuji mnohokrát.

Procedura Pár dní po smrti Sophie Althoferové konečně přichází z kanceláře vzkaz, že ji doktor Jekelius očekává. Musí tedy zemřít jedno dítě, aby byla odměněna tím, že dostane svolení ho navštívit. Ale Jekelius, s nímž se v pracovně setká, není ten vtipný a vlídně dobrosrdečný lékař, jak si ho pamatuje, nebo jak si to namlouvá. Sedí za psacím stolem, ale nevstane, když k němu vejde, dál si listuje v papírech, chvílemi si něco poznamená do otevřeného bloku před sebou. Anna stojí dál v pracovně. Když se k ní nakonec obrátí se stejně klidnými a strojeně odměřenými pohyby jako dřív, jeho tvář je jako zeď.

Ani jediná cesta dovnitř. Zvolna si položí ruku přes ruku a ptá se, jestli už si zvykla na rutinní práci a tempo na klinice. Odpovídá, že ano, protože on to zcela očividně očekává. Děsí ji ta tvář, jejíž výraz se ani na okamžik nemění. Prý předpokládá, že na vlastní oči viděla, v jak zbídačelém stavu většina dětí je, že mnohé z nich nikdy nepůjde vyléčit a že pochopila, jak se tady v ústavu v takových případech postupuje. Anna myslí na Sophii, na ty strašně vysoké dávky luminalu, které dívka dostávala, a na to, jak lehounké, skoro beztlíčné se tělo zdálo v jejím náručí, a nedokáže se ubránit slzám. Šátrá v kapse uniformy po kapesníku, ale žádný nenachází. Chce se odvrátit. Je pro ni nedůstojné plakat. Pokud Jekelius vnímá, v jakém je stavu, nedá to na sobě znát. Nehne ani brvou. Nakloní se dopředu. Musím vám, sestro Anno, připomenout služební přísahu, kterou jste složila, a tím i slib mlčenlivosti. To znamená, že za žádných okolností nesmíte nikomu mimo zdi ústavu prozradit nic o žádném případě ani klást zbytečné otázky. Pochopila jste plný význam tohoto sdělení, sestro Anno? Přikývne, teď už má oční koutky sušší než předtím. Snaží se vnímat odměřené chování doktora Jekelia prostřednictvím charakteru sdělení, které jí předává. Opět se mírně zaklonil a vysunul jeden z šuplíků v psacím stole, který předtím klíčkem odemkl. Podává jí tenký list papíru. Je to strojem psaná vyhláška a dole podpis. Poznává nacistický znak vlevo nahoře, ale je tak rozrušená, že není schopná vstřebat skutečný obsah řádků uprostřed. Tento oběžník, jak vidíte, je opatřen vlastnoručním Führerovým podpisem, říká doktor Jekelius, a má tudíž v právním smyslu stejný dopad jako platný zákon. Chvilí se odmlčí, jako kdyby jí chtěl poskytnout čas obsáhnout tuhle ohromující zprávu, ale ona se ocitá v jakémsi stavu němoty, který jí brání plně pochopit, co se jí snaží říct, co má oběžník společného s novými zákony a postoji. Podívá se na papír, který drží v obou rukách. Takhle tedy vypadá Hitlerův podpis? To, co děláme, pokračuje doktor Jekelius mírnějším tónem, jako kdyby tušil, v jakém zmatku